

CAMPINIA

driemaandelijks uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

20e jaargang, nr. 79

oktober 1990

Redaktie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redaktie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1990 bedraagt de abonnementsprijs *f* 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt *f* 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redaktie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

		blz.
I.	De Medische School van Oirschot door J. Lijten	156
II.	De Roomboterfabriekjes van Oerle door Jacq. F.C.M. Bijnen	174
III.	Een tweede genealogie Van Esch door A.E.M. van Esch	178
	Mededeling	193
IV.	Oirschot blijft baas op eigen gemeeynt Een 16de eews geschil met Woensel door M. van der Heijden-Bruning	194
V.	Kempische Curiosa 13 De wals van Straten door J. Lijten	199
VI.	Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw 66. Huijs "'t Greel", Markt 5 door C. Scholten	200

I. DE MEDISCHE SCHOOL VAN OIRSCHOT

door J. Lijten

'Een plaats in Noord-Brabant met een bijzondere reputatie op medisch gebied was Oirschot..... De roep van Oirschot als geneeskundig centrum berustte echter niet zozeer op het werk van Medicinae Doctores alswel op de bekwaamheid van de plaatselijke chirurgijns', zo schreven Bots c.s. in hun massieve werk over de Noordbrabantse studenten))

Over een gesuggereerde werkzaamheid in Oirschot van Daniel van Vlierden, die in 1543 te Bologna promoveerde en later lijfarts werd van Maria van Oostenrijk, de zuster van Karel V, vonden we geen gegevens.

De werkzaamheid van de Oirschotse chirurgijnschool kunnen we slechts belichten aan de hand van schaars bewaarde, fragmentarische gegevens. Daarbij moeten we 'school' niet in al te schoolse zin verstaan. Er zijn enkele gegevens beschikbaar over enige individuele praktijkopleidingen, die aannemelijk maken, dat een beroemdheid als die van Arnold Fey niet uit de lucht kwamen vallen.

De enige gelijktijdige aanwijzing aangaande de persoon van de stamvader der Oirschotse familie Lintermans dateert uit 1557. Bij de overname van een te betalen jaarrente wordt hij genoemd: 'Silvester Lintermans uyt Sunt Truyden'.²⁾ Hij zal toen nog niet zolang in Oirschot gewoond hebben. Nadere gegevens over Silvester Lintermans I en diens kinderen vinden we pas in latere bronnen. liet zal echter voor de duidelijkheid gewenst zijn, om eerst de oudste familierelaties zo exact mogelijk te traceren.

Over Silvester I zelf en zijn zonen Jacop en Philips blijkt ons iets uit twee verklaringen ten overstaan van notaris Jan Willems de Metser d.d. 1615.10.26, de ene afgelegd door kanunnik Wouter van Cuyck, de andere door Geertruyd dochter van Jan van Dort, begijn in het groot begijnhof te 's-Hertogenbosch.³⁾

Daaraan ontleen we de volgende feiten.

In 1575 of 1576 - exacter wist Wouter het zich niet te herinneren - was Silvester Lintermans, chirurgijn, overleden. Wouter van Cuyck, toen rector van het Sint-Anna-altaar, verhuurde aan Silvester's weduwe, Jenneke, het huis dat aan het Sint-Anna-altaar toebehoorde en waarin hij voor zichzelf een kamer reserveerde. Jenneke was zo arm, dat hij haar het huis niet had durven verhuren zonder borgstelling. Ongeveer twee jaar later keerde Jacop terug van zijn chirurgijnsopleiding te Herentals en huurde hetzelfde huis van Wouter van Cuyck, waarin zijn moeder voor hem het huishouden bleef doen. Jenneke was echter niet zuinig en had weinig verstand van het huishouden, zodat zij Jacop's geld verkwist-

te, waarover moeder en zoon dikwijls woorden hadden. Jacop's jongste broer, Philips, die pas een jaar of zes was toen zijn vader stierf, was ook in huis en werd feitelijk door Jacop opgevoed, die hem naar kostschool stuurde in Sint-Truyden en hem later opleidde als chirurgijn. Als zodanig zou hij in Oisterwijk gaan practiseren. Over de andere broer van Jacop wordt in deze verklaring niet gerept. Wij veronderstellen daarom, dat hij ouder was en bij de dood van zijn vader reeds zelfstandig zijn beroep uitoefende buiten Oirschot. Wat uit de Oirschotse archieven over de kinderen van Silvester I aan het licht komt, zullen we kort samenvatten.

De kinderen van Silvester Lintermans I

Silvester II, naar ons vermoeden de oudste zoon, zal zich als chirurgijn gevestigd hebben in 's-Hertogenbosch. Hij zal de stadschirurgijn geweest zijn, die in 1612 werd opgevolgd door zijn zoon, eveneens Silvester (III) genaamd.⁴⁾ Er moet dan echter een interval tussen beiden geweest zijn, want Silvester II was reeds gestorven in 1595 en had bij testament bepaald, dat zijn twee broers, Jacop en Philips, als voogden van zijn minderjarige kinderen zouden optreden, hetgeen door schepenen van 's-Hertogenbosch was bekrachtigd. Bij akte voor schepenen van Oirschot d.d. 1595.05.17 stelden Jacop en Philips Mr. Jan Deenen en de jonge Jan van Turnout aan, om in hun plaats voor schepenen van 's-Hertogenbosch de eed als voogden af te leggen en de voogdij in feite uit te oefenen.⁵⁾ Philips was de jongste zoon van Silvester I en door zijn broer Jacop opgeleid als chirurgijn. Hij moet erg jong gehuwd zijn met een Oirschots meisje, Elisabeth Adriaens Martens van der Heyden. In relatie tot zijn schoonfamilie komt hij herhaaldelijk voor in het Oirschotse schepenprotocol van 1590 tot 1617.⁶⁾ Als chirurgijn te Oisterwijk wordt hij uitdrukkelijk genoemd in 1595 en in 1615.⁷⁾ De meeste aandacht zullen we echter besteden aan Jacop, die heel zijn leven als chirurgijn gepractiseerd heeft in Oirschot en daar de grondlegger werd van wat men de medische school van Oirschot kan noemen.

Mr. Jacop Lintermans, chirurgijn

Jacop moet geboren zijn rond 1558, zoals we kunnen afleiden uit een getuigeverklaring door hem afgelegd d.d. 1592.07.01, waarbij zijn leeftijd als ca. 34 jaar wordt opgegeven.⁸⁾ Bij de dood van zijn vader was hij dus ca. 18 jaar oud. Zo jong zal hij bij deze wel enige praktijkopleiding gehad hebben, maar blijkbaar vond hij het nodig een gedegen opleiding te volgen, waarvoor hij naar Herentals ging, ofschoon hij volgens zijn eigen verklaring later de grootste moeite had, om zijn leermeester af te betalen. Van rond 1578 tot het einde van zijn leven heeft hij zijn chirurgijnspraktijk uitgeoefend in Oirschot en wel al die tijd in hetzelfde huis.

Reeds in de beginjaren heeft hij de opleiding van een vakgenoot verzorgd zoals blijkt uit het accoord d.d. 1585.10.03 tussen 'Mr. Jacop Lintermans, chirurgyn binnen der vryheyt van Oerschof' en Jan Bartholomeusz. de Momboir, die twee jaar bij hem in opleiding is geweest.⁹⁾

Mr. Jacop Lintermans verklaart hierin, dat Jan die Momboir gedurende die twee jaar het chirurgijnsvak goed geleerd heeft 'ende merckelycke goede curen bedreven ende gedaen aen diversche patiënten als deselve genesen ende geureert hebbende van verscheyde quetsueren, crencten, inconveniënten, sieckten ende andere lesiën als aldaer soe expert ende goede meester in wesende, dat hy nyet en is te reprocheeren'.

Na het verkrijgen van dit 'diploma' belooft Jan de Momboir, 'dat hy omtrent der kercken van Oerschof nyet wonen en sal in twee uren oft daerontrent rontsomme om syn meesterye te werck te stellen 't en waere by consente off afflivicheyt (overlijden) des voerschreven meester Jacops Lintermans off dat die voerschreven Jan daertoe werde versocht'.

Verder zou Jan zijn leermeester als zodanig blijven respecteren, wat ondermeer daaruit zou blijken, dat hij hem ook in zijn eigen werkgebied zou moeten 'wijken'. Uit de verdere ingewikkelde formulering zullen we moeten afleiden, dat het betekende, dat Jan geen aanmerkingen kon maken, wanneer Jacop in Jan's werkgebied te hulp werd geroepen, behalve wanneer Jan zich eerder met een zaak had ingelaten.

Daartegenover beloofde Lintermans nog, dat hij, wanneer hij in het werkgebied van Jan zou worden te hulp geroepen, Jan zou 'employeren' als zijn plaatsvervanger en assistent, tenzij Jacop zelf 'enighe discipulen off knechten waere hebbende'.

Deze afspraak zou gelden voor tien jaar.

Als leergeld zullen we moeten beschouwen de jaarpacht van één mud rogge, die door Jan en diens moeder op diezelfde dag aan Jacop Lintermans werd overgedragen.⁹⁾

Wij vermoeden, dat Jan die Momboir ergens in het rivierengebied gepractiseerd heeft, want in het protocol van 1613 vonden we een verklaring betreffende goederen van Jan de Momboir, zoon van Bartholomeus en Anneke Jansdochter Hoppenbrouwers, welke goederen gelegen waren onder Wamel, Herwijnen en Enspij k.¹⁰⁾

Jacop Lintermans moet zelfs een soort particulier ziekenhuisje geëxploiteerd hebben, waarin hij ook operaties aan (vermoedelijk borst-)kanker verrichtte, zoals blijkt uit een verklaring afgelegd d.d. 1589.06.15 door een inwoner van Oirschot en 'Jan Aertsen van den Plasch, oudt ontrent XXV jaeren, ingesetene van Oesterhout, alhier liggende omme geureert te worden'. De verklaring betreft een kwijt-

scheiding gedaan door 'Mechteltdken Adams van Geertruydenberge, alhier omme van den cancker genesen te worden ten meester liggende'. De kwijtschelding zal slechts gelden 'op avontueren off sy van deser snydinge van den cancker geraeckte te sterven ende anders nyet'. Twee dagen daarvoor had Mechtelt zelf door secretaris Aert Sgraets een kwitantie laten schrijven, die zij 'in presentie van Mr. Jacop Lintermans, chirurgyn' zelf had ondertekend: 'by my Mechtelt Adam Pints' (of Puits?)¹¹⁾

Veel collega's zal Jacop niet opgeleid hebben. Hij was ook beducht voor eventuele concurrentie. Het concurrentiebeding speelde al een rol in zijn oudst-bekende accoord. Wel staan ons nog gegevens ter beschikking over een hogere opleiding, die door Lintermans werd gegeven en die werd vastgelegd in een contract d.d. 1592.09.30.¹²⁾ Westerhoven wilde blijkbaar ook beschikken over een hoger opgeleide chirurgijn. Daar functioneerde Mr. Henrick zoon van wijlen Mr. Roelof Martens, die door zijn vader zal zijn opgeleid. Hij kwam niet alléén naar Oirschot, om zijn contract met Jacop Lintermans te sluiten maar in gezelschap van Gysbert Peterssen, burgemeester van Westerhoven en gemachtigd door de voltallige plaatselijke regenten krachtens procuratie t.o.v. schepenen van Bergeyk d.d. 1592.09.15. Er werd het volgende vastgelegd: Henrick zou een jaar lang bij Lintermans in de kost komen om het vak goed te leren. Daarvoor zou met volledige aansprakelijkheid van de regenten van Westerhoven een kost- en leergeld betaald worden van 200 Carolusgulden in twee termijnen, de eerste na een half jaar en de tweede aan het eind van het leerjaar. Bij niet-tijdige betaling zou 8% rente betaald worden en alle kosten, die Lintermans eventueel zou moeten maken om zijn geld te krijgen zouden worden vergoed.

De volgende bijkomende condities werden nog afgesproken:

1. Als Henrick zijn opleiding niet afmaakte en eerder zou vertrekken, moest er toch volledig betaald worden.
2. Als Henrick zich op een of andere wijze zou misdragen, zoals 'met drincken en clincken, tuysschen, spelen, hoereren, 's nachts uytblyven, off oyck buytenshuys off binnenshuys enige onzedelycke of onbehorelycke dingen tracteerde, 't sy achterclap off anderssins, ende oyck syn dingen nyet welle gade en sloech', kon Jacop hem wegzenden, ook al was zijn opleiding pas begonnen, en moest er toch volledig betaald worden.
3. Henrick moest de 'maerte' van Jacop 'een tamelycke kermisse' geven. (Het contract werd gesloten op de Oirschotse kermiswoensdag.)
4. Henrick mocht het geleerde aan niemand doorleren.
5. Henrick mocht na zijn opleiding 'in tien mylen hier in't ronde' zijn beroep niet uitoefenen.

Of Henrick zijn opleiding tot een goed einde heeft gebracht, wordt ons niet ontuld. Als het zo was - wat we maar welwillend zullen aannemen - was het chirurgijnsvak voor hem klaarblijkelijk toch geen vetpot. Drie jaar later had hij

zijn leermeester nog steeds niet betaald, zodat Jacop Lintermans d.d. 1595.09.01 zijn vordering van 200 gulden op zijn leerling en het dorpsbestuur van Westerhoven overdroeg aan Lodewijk Peters Jansen van Boxtel als koopsom voor een stuk grond op de Heuvel. De blijkbaar ook nog achterstallige rente reserveerde Jacop voor zichzelf en een maand later gaf hij volmacht aan genoemde Lodewijk van Boxtel om deze schuld voor hem te innen.¹³⁾

Een derde ons bekende leerling van Jacop Lintermans was vermoedelijk Adam van Carloe geboortig van Bree, die d.d. 1597.05.17 een schuldbekentenis tekende voor 60 gulden, die hij aan Jacop 'ter cause van verteerde montkosten schuldich gebleven' was. Zoals de secretaris in de marge aantekende, was Adam's vader bij schrijven van 5 mei voor de betaling garant gebleven.")

De vierde leerling van Jacop, die uit de schaars bewaarde stukken voor den dag kwam, zal tevens diens laatste leerling geweest zijn. Het was Mr. Gerart, chirurgijn, zoon van wijlen Mr. Nijs Dierix, 'chirurgijn doen hy leefde'. Samen met zijn moeder, Marieke Willemsdochter in't Molenbroek, vermoedelijk afkomstig uit de Beerzen, en haar broer Peter, zijn oom dus, erkende hij d.d. 1612.06.25 'wel ende deuchdelyck schuldich te zyne Silvesteren, sone wijlen Mr. Jacops Lintermans, de somme van eenhondert sessentachtentich guldens procederende van verteerde montkosten by den voornoemden Mr. Gerart ten huuse des voornoemden Mr. Jacops verteert in't leeren van zyne conste van chirurgie'. De betaling werd toegezegd in drie termijnen lopende van half maart 1613 tot Lichtmis 1615. De akte werd opgemaakt door notaris Jan de Metser, de latere secretaris van Oirschot, en mede ondertekend door 'heer Jan Nys pastoir tot Haren' als getuige.¹⁵⁾

Vermoedelijk was deze een broer van de chirurgijn. Dat hij bij het passeren van de akte aanwezig was, doet vermoeden, dat Mr. Gerart Nys afkomstig was uit Haaren of daar practiseerde. Dit moet Haaren bij Oisterwijk zijn, want in Haaren bij Megen functioneerde op dat moment een andere pastoor.¹⁶⁾

Terloops is ons al onthuld, dat Jacop niet oud geworden is. Wij vonden hem nog als levend vermeld in een schuldbekentenis d.d. 1611.03.07.¹⁷⁾ In diezelfde maand maakte hij zijn testament t.o.v. notaris Dirck Toirkens, welk testament slechts bekend is uit een latere vermelding.¹⁸⁾ D.d. 1611.05.18 trad Herman Stockelmans reeds op als zijn executeur testamentair.¹⁹⁾ Jacop Lintermans had een dochter, wier naam ons niet bekend is, en die bij zijn overlijden vermoedelijk reeds meerderjarig was²⁰⁾ en een zoon, Silvester, aan wie wij aanstonds uitvoerig aandacht zullen besteden. Daarnaast had hij nog een buitenechtelijk kind bij Anneke dochter van Jan Ryckarts in de Beerzen.²¹⁾

Jacop stierf volgens zijn grafscript op 9 april 1611. Twee echtgenoten waren hem al voorgegaan. Wij veronderstellen daarom, dat de dochter van de eerste

echtgenote was en Silvester van de tweede. Opmerkelijk is, dat hij in zijn grafscript als medicus betiteld wordt, wat we vermoedelijk niet in strikte zin moeten nemen.^{21a)}

De opvolging van Jacop Lintermans

Gezien de bezittingen, die Jacop Lintermans bij zijn dood bleek na te laten, terwijl hij toch in een penibele financiële positie zijn beroep in Oirschot begonnen was, moet hij een, ook financieel, riante praktijk hebben opgebouwd. Wij tasten echter vrijwel volledig in het duister omtrent de voortzetting van deze chirurgijnspraktijk. Wel vinden we een Joris zoon van wijlen Huybrecht de Vos in 1614 als chirurgijn vermeld, maar hij blijkt aan het einde van dat jaar reeds te zijn overleden.²²⁾ Verder vinden we een Mr. Christiaan Huybrechts van Heesheem, chirurgijn van Oirschot, vermeld in 1617 en in 1623.²³⁾ Beiden zouden leerlingen en opvolgers van Jacop geweest kunnen zijn, maar we hebben daarvoor nog geen enkele concrete aanwijzing gevonden.

Een derde chirurgijn, die in Oirschot gepractiseerd heeft na Jacop Lintermans, is Arnold Fey senior. Zowel Klaassen als Haneveld beweren, dat hij zich in 1611 in Oirschot gevestigd zou hebben als opvolger van Jacop Lintermans zonder daarvoor enig argument aan te dragen.²⁴⁾ Wij speurden hem voor het eerst als chirurgijn in Oirschot in 1614.²⁵⁾ Hij heeft dat beroep uitgeoefend tot zijn dood in 1648, maar hij had in de verste verte niet de bekwaamheid van Jacop Lintermans, wat daaruit blijkt, dat het Oirschotse dorpsbestuur in 1632 Silvester Lintermans aantrok als dorpsarts en -chirurgijn, omdat er zoveel patiënten hun heil zochten buiten Oirschot.

Silvester Lintermans IV

Jacop's zoon Silvester, geboren in maart 1595,²⁶⁾ was bij de dood van zijn vader pas 16 jaar oud. Gezien hetgeen we van hem weten moet hij bijzonder begaafd zijn geweest. Daarom kunnen we wel aannemen, dat hij ondanks zijn zeer jonge leeftijd van zijn vader het chirurgijnsvak heeft geleerd, maar vader Jacop had hogere bedoelingen met zijn zoon. Herman Stockelmans, een der meest vooraanstaande regenten van Oirschot, trad van 1611 tot begin 1613 op als - vermoedelijk door Jacop hij testament aangewezen - voogd van Silvester en vanaf september 1613 als zijn rentmeester.²⁷⁾ Wij vermoeden daarom, dat Jacop bij testament had bepaald, dat zijn zoon met achttien jaar meerderjarig zou zijn. Silvester heeft echter het beheer van zijn vele goederen - hij moet het overgrote deel van het vaderlijk bezit hebben geërfd - overgelaten aan Herman Stockelmans en na diens dood aan zijn zoon Jan. De bedoeling van Jacop zal zijn geweest, dat Silvester voldoende armslag zou hebben, om een universitaire studie

te volgen. Silvester heeft zeker gestudeerd aangezien hij de titel *Medicinae Doctor* voerde en blijkbaar als een autoriteit beschouwd werd. Waar hij gestudeerd heeft, is niet zo duidelijk. Genoemd wordt Douai en Italië.²⁸⁾ Vermoedelijk heeft hij aan meerdere universiteiten colleges gevolgd, die hem aanstonden, en aldus zijn studie in weinig jaren en op zeer jonge leeftijd kunnen afronden. Hij schijnt zich als medicus gevestigd te hebben in Napels, waar hij trouwde met Maria Magdalena Bonfanti, die echter veertien dagen na de geboorte van hun dochter stierf.²⁸⁾ Op tweeëntwintigjarige leeftijd keerde Silvester als een ontgoochelde weduwnaar in zijn geboortestreek terug, terwijl hij zijn dochttertje voorlopig aan de zorgen van haar grootmoeder overliet. Deze kwam twee jaar later met het kind naar Oirschot maar vestigde zich spoedig in Antwerpen. Het is niet duidelijk, waar Silvester in deze jaren bleef. Enkel d.d. 1619.02.06 speurden wij hem met zekerheid in Oirschot.²⁹⁾

In ons artikel 'Een transfer van Den Bosch naar Oirschot in 1632'³⁰⁾ gingen wij uit van de algemeen aanvaarde opvatting, dat er rond 1630 in 's-Hertogenbosch slechts één Silvester Lintermans functioneerde, sinds 1612 als stadsarts en sinds 1624 tevens als chirurgijn van het groot ziekgasthuis.³¹⁾ Bij nader inzien is deze vereenzelving niet houdbaar. Silvester IV kan nooit in 1612 als stadschirurgijn benoemd zijn. Hij was toen pas 17 jaar en moest zijn studie nog beginnen. Uit het contract, dat de Oirschotse schepenen in 1632 sloten met Silvester IV, is echter duidelijk, dat deze toen in 's-Hertogenbosch functioneerde. De voor de hand liggende conclusie zal dus moeten zijn, dat Silvester IV van 1624 tot 1631 chirurgijn van het groot ziekgasthuis in 's-Hertogenbosch was, terwijl zijn neef, Silvester III daar vanaf 1612 als stadschirurgijn functioneerde. Vanuit het karakter van Silvester IV is, zoals later zal blijken, ook goed begrijpelijk, dat hij bij zijn aanstelling in 's-Hertogenbosch in 1624 bedong, dat hij niet hoefde te 'barbieren'.³²⁾

Dorpsarts in Oirschot

Wanneer de 'heeren scepenen der vryheyt van Oirschot niet advys ende consent van dye van den eede derselver vryheyt' d.d. 1632.01.01 Silvester Lintermans contracteren als dorpsarts, wordt hij genoemd 'den edelen heere ende meester Silvester Lintermans, licentiaet in de medecynen ende mede chirurgyn, tegenwoordich syn residentie houdende binnen der stadt van Shertogenbossche'.³³⁾ Volgens dit contract zou Silvester zich vestigen in Oirschot om de zieken te 'succureren' voor een 'redelyck loon', een salaris van dorpswege van 50 gulden per jaar en vrijstelling van personele en reële belasting over de goederen, die hij op dat moment bezat. De zieken, die door de tafel van de H. Geest werden onderhouden, moest hij verzorgen voor een mud rogge, dat de tafel van de H. Geest hem jaarlijks zou betalen. Het contract gold voor tien jaar.

Er worden ook motieven aangehaald, waarom het dorpsbestuur tot het aangaan van dit contract besloten had. Als hoofdmotief wordt opgegeven, dat de ingezetenen van Oirschot zich op dat moment moesten 'transporteren binnen der voorschreven stadt van Shertogenbossche by de doctooeren aldaer om over hunne siecken met hen te consulteren; oyck tot Boxtell, Roede, Beeck, Oisterwyck ende andere plaetsen om chirurgyns voor henne gequetsten te haelen'. Als bijkomend motief voor het aangaan van een dergelijk contract wordt aangehaald: 'd'welck oyck by andere vryheyden ende vlecken deser Meierye soo verstaen wordt ende oyck voordesen in dese vryheyt aen des voorschreven heer Lintermans' oome gedaen is'. Wij zullen hieruit mogen concluderen, dat er tot 1632 alleen in 's-Hertogenbosch universitair gevormde artsen practiseerden, maar dat in alle belangrijke plaatsen van de Meierij reeds officieel aangestelde dorpschirurgijns waren, zoals in Oirschot voordien reeds een oom van Silvester Lintermans. Als eerste plaats in de Meierij buiten 's-Hertogenbosch gaat Oirschot nu een vaste band aan met iemand, die niet alleen chirurgijn is maar ook universitair opgeleid arts, hoger bevoegd dus dan zijn oom.

Wie deze oom geweest is, blijft nog een vraag. Arnold Fey senior kan het niet geweest zijn; deze practiseerde tot 1648 naast Lintermans. Wij vermoeden, dat het Mr. Christiaen Huybrechts van Heesbeen geweest is,³⁴⁾ maar noch van een overeenkomst met het dorpsbestuur noch van een familierelatie met Silvester Lintermans is ons tot nu toe iets gebleken.

Het functioneren van Silvester Lintermans IV

In het contract, dat de Oirschotse schepenen sloten met hun dorpsarts, wordt niet uitdrukkelijk gesproken over een verplichting, om naast de artsenpraktijk ook de chirurgijnspraktijk metterdaad uit te oefenen, zoals wel bedongen werd in het accoord van 's-Hertogenbosch met Silvester III in 1612.³⁵⁾

Om enig inzicht te hebben in de situatie moeten we ons realiseren, dat het chirurgijnsambacht uit het barbiersambacht ontstaan is. Behalve met scheren en haarsnijden gingen de barbiers zich ook bezighouden met aderlaten, dat in de middeleeuwen als een remedie tegen de meeste kwalen werd beschouwd. De barbier-chirurgijns gingen zich geleidelijk met andere chirurgische ingrepen bezig houden en er ontstond enige differentiatie tussen degenen, die enkel barbierswerkzaamheden waar onder ook aderlaten verrichtten en anderen, die zich meer op chirurgisch gebied specialiseerden, maar toen zij zo talrijk werden, dat in 's-Hertogenbosch in 1553 door het stadsbestuur een gilde werd opgericht, bleek dit nog 'het handwerck van der chirurgyën ende barbyeren konste' te omvatten.³⁶⁾

Pas in de late middeleeuwen verschenen de universitair opgeleide medici, die in hoofdzaak een theoretische opleiding hadden gevolgd en zich voornamelijk be-

zig hielden met het voorschrijven van medicijnen. Het *handwerk* van de 'chirurgyn' en de 'apothecaris' diende volgens de opvatting der medici onder hun toezicht en op hun aanwijzing uitgeoefend te worden. Zij voelden zichzelf een trap hoger staan, te hoog om zich met *handwerk* bezig te houden. Wij hebben de indruk, dat deze houding typerend was voor Silvester Lintermans, hoewel hij het chirurgijnsvak, vermoedelijk zelfs uitstekend, beheerste. Dit zal ook de reden geweest zijn, dat hij bij zijn aanstelling tot chirurgijn van het groot ziekgasthuis bedong, dat hij geen barbierswerk hoefde te doen 'omdat hij dat vak niet beheerste', waarvoor we wel zullen mogen verstaan 'niet wilde beheersen'.

Uit het weinige wat we te weten komen uit de archieven over de medische praktijk in Oirschot, rijst het vermoeden, dat Silvester Lintermans de verzorging van verwondingen ook overliet aan de chirurgijn. Zo blijkt dat gewonden verzorgd werden door chirurgijn Arnold Fey senior³⁷⁾ en na diens dood door chirurgijn Mr. Martinus Cricq.³⁸⁾ Uit de omstandigheden menen we te mogen afleiden, dat de behandeling geschiedde onder toezicht van Lintermans. Wij hebben daarom de indruk, dat Silvester Lintermans er bewust naar gestreefd heeft om een of meer bekwame chirurgijns bij zich te hebben, die bereid waren onder zijn leiding en toezicht te werken. Als medicus en chirurgijn kon hij hen zowel praktische aanwijzingen als theoretische vorming geven. Dit optreden heeft ons inziens zijn bekroning gevonden in zijn samenwerking met Arnold Fey junior.

Arnold Fey junior

Bij de dood van Arnold Fey senior in 1648 was zijn eveneens Arnold genaamde zoon pas vijftien jaar. Hij kan dus bij zijn vader, die geen bijzondere autoriteit was, wel enige inleiding gehad hebben in het chirurgijnsvak maar toch geen afgeronde opleiding. Nadat Fey junior zich eenmaal een grote roem had verworven, was dit gegeven natuurlijk een prachtige aanleiding tot de mythevorming, die in dergelijke gevallen gemakkelijk ontstaat, waarbij Fey als wonderdokter zomaar uit de lucht kwam vallen. L. Saen, destijds in dienst van de Nederlandse gezant in Engeland, die vermoedelijk aan de wieg van deze mythe stond, was niet erg logisch in zijn zeer simpele verhaal, waarin hij zegt: 'Hy was aanvans maer een kleermakersgast, daerby hy dan het harnas (corset) maken en breuckbanden voor scееve en gebroken lyven by de hand vatte en daerdeur kennisse kreeg van die accidenten, 'twelck hem aanleiding gaf om op die saecke te studeren en wat na te vorsschen ende eenige middelen daertegen te versinnen ende probeeren, waerdoor hy eindelyck tot sulck een beroemde meester in die kunst is geworden'.³⁹⁾ Zo eenvoudig was het dus, om van vijftienjarige kleermakersgast, die na de dood van zijn vader de kost moest verdienen, een wijdbekende chirurgijn te worden, die op zijn tweeëndertigste verjaardag op verzoek van koning Lodewijk XIV van de hoogmogende heeren staten generaal de opdracht

kreeg, om zich naar het Franse hof te begeven, om te trachten de moeder van de koning, Anna van Oostenrijk, te genezen van borstkanker, als zijnde 'le medicin d'Oorschot, qui a la réputation de bien guérir les cancers' de dokter uit Oirschot, die de faam heeft kanker te kunnen genezen'.⁴⁰⁾ Als men dan bedenkt, dat Jacop Lintermans reeds kankeroperaties verrichtte, lijkt het toch niet vermetel, om hier enig verband te zien.

Het is bekend, dat er in de zeventiende eeuw een gereguleerde chirurgijnsopleiding bestond, dikwijls onder toezicht en met theoretische medewerking van medici.⁴¹⁾ Nu is de deskundigheid als chirurgijn van Arnold Fey junior nooit in twijfel getrokken. We dienen er dus van uit te gaan, dat hij met goed resultaat een chirurgijnsopleiding had gevolgd. Voorzover we kunnen nagaan, heeft Fey geen opleiding gevolgd buiten Oirschot. Alleen Silvester Lintermans, die in 1632 tot dorpsarts van Oirschot werd aangesteld en die met Arnold Fey senior had samengewerkt, komt daarom in aanmerking als leermeester van Arnold Fey junior. Deze gang van zaken ligt ook geheel in de lijn van het functioneren van Silvester Lintermans. Hij zal de vijftienjarige Arnold het chirurgijnsvak van het begin af in alle onderdelen hebben laten leren, mogelijk beginnende met het leren maken van allerlei steuncorsetten en dergelijke. Om de technische uitvoering daarvan accuraat te leren, zal Silvester hem in de leer gedaan hebben bij een kundig kleermaker, die wel meer voor Lintermans gewerkt zal hebben, terwijl hijzelf toezicht hield op de medisch-chirurgische implicatie. Er zijn geen exacte gegevens over de verhouding tussen Lintermans en Fey. Wij menen echter, dat deze verhouding goed getypeerd wordt in het verslag over de lijkschouwing van moeder Maria Margaretha van Valckenisse, waarin beschreven wordt, hoe Fey de sectie en het onderzoek verrichtte 'ende in al dit werck stont den heer Silvester Lintermans van buyten aen de tralie dit aensiende'. Deze dacht toen aan de woorden, die moeder Maria Margaretha 'eenigen tyt voor haer saligh overlyden staende op deselve plaatse had geseyt: hier suldy my noch villen'. Wij kunnen ons voorstellen, dat Lintermans door deze krasse woorden, die niemand uit de mond van moeder Maria Margaretha verwachtte, 'was geturbeert geweest'.⁴²⁾ Maar zowel in de gedachtengang van moeder Maria Margaretha als van Lintermans zelf was de sectie, die Fey verrichtte, Lintermans' verantwoordelijkheid. In hun beider optiek verrichtte Lintermans de sectie door de hand van Fey.

Wanneer wij het medisch optreden van Fey junior nader beschouwen, zal mogelijk nog duidelijker worden, dat de medische ingrepen van Fey aansloten bij de stand van de toenmalige medische wetenschap in brede zin, van 'medecyns en 'chirurgyns', met dien verstande, dat hij op vele terreinen tegelijk de allernieuwste ontwikkelingen met overleg en met vaardige hand durfde toepassen. Wij menen hierin nogal te moeten afwijken van de zienswijze van Haneveld, die Fey als een 'practicus' zonder opleiding beschouwt, in feite dus als een kwakzalver, zij het een bekwame.

Het functioneren van Fey junior

Het is de verdienste van Haneveld geweest, dat hij de medisch-chirurgische ingrepen van Fey geplaatst heeft in het raam van de toenmalige stand van ontwikkeling der geneeskunde.") Wij willen nu de meest opvallende prestaties van Fey bezien in hun historische context.

Het eerst en het meest is Fey bekend geworden door zijn operaties van borstkanker. Hij lag hiermee in de lijn van de traditie der Oirschotse school van meer dan een halve eeuw. Bij de bespreking van de werkzaamheid van Jacop Lintermans werd al duidelijk, dat in Oirschot het aan deze operatie verbonden risico niet verheeld werd. Het bekend worden van Fey junior op dit terrein viel ongeveer samen met de sectie, die hij onder toezicht van Lintermans verrichtte op het lijk van moeder Maria Margaretha. De verklaring, die Fey toevoegde aan het procesverbaal van die sectie, dat de operaties, die hij daarna met hetzelfde mes gedaan had, succesvol verlopen waren,⁴⁵⁾ suggereerde een verband maar sprak dit niet met evenveel woorden uit. In de volksmond werd dit verband natuurlijk wel gelegd, wat aanleiding was voor De Hollandtze Mercurius om daarover op denigrerende wijze te schrijven.⁴⁶⁾ Uit niets blijkt, dat Fey dit verband later nog gelegd zou hebben, maar het gerucht zal zeker belangrijk hebben bijgedragen aan zijn roem. Er kwamen dan ook patiënten uit ver verwijderde plaatsen, zoals Aken, Wesel, Arnhem, Diest en Breda, onder wie meerdere met ongeneselijke kwalen. Uit deze tijd zijn verschillende 'cautieverklaringen' voor Fey bewaard gebleven.⁴⁷⁾ Een nadere bestudering van deze verklaringen maakt duidelijk, dat Fey in die gevallen in eerste instantie geweigerd had de operatie uit te voeren, omdat het risico te groot was 'vermits 't perickel van't accident'. Het is begrijpelijk, dat meerdere patiënten, vooral die van ver kwamen, desondanks hebben aangedrongen, om de operatie toch uit te voeren. De patiënten waren evengoed als de geneeskundigen op de hoogte van de ongeneselijkheid van haar kwaal en drongen daarom aan op een ingreep, hoewel de kans op succes vrijwel nihil was. Fey heeft echter "tselve te snyden niet en willen onderweynden voor ende alear volcomen consent ende permissie te hebben van officier ende schepenen der voorschreven vryheyt alsmede consent van de paciënte'.⁴⁸⁾ Fey wilde dus de operatie alleen uitvoeren, als de Oirschotse schepenenbank daarvoor uitdrukkelijk toestemming gaf en de patiënte de volle verantwoordelijkheid voor de practisch zekere mislukking op zich nam. Dit deden meerdere patiënten zoals Gerarda van Steenler uit Arnhem: 'Ende heeft die voorschreven jeuffrouw van Steenler neffens haren broeder Arnolt die voorschreven Mr. Faey seer enstelicke versocht ende gebeden de cure ende incisure te willen doen',⁴⁸⁾ terwijl zij de volle verantwoordelijkheid voor het mislukken op zich namen. Zoals te verwachten was, blijken meerdere patiënten enkele dagen na deze ingreep overleden te zijn. Dit heeft echter geen afbreuk gedaan aan de roem van Fey, omdat hij zijn patiënten van te voren duidelijk gewaarschuwd had. Er lijkt dus

geen reden voor het oordeel, dat Fey als een kwalzalver lichtvaardig gehandeld zou hebben.

Fey's bekendste patiënte met borstkanker was Anna van Oostenrijk, achterkleindochter van keizer Karel V en moeder van koning Lodewijk XIV van Frankrijk. Toen Fey, door koning Lodewijk XIV via de staten generaal ontboden, d.d. 1665.01.09 aan het Franse hof verscheen, zal het ziekteproces in zo'n vergevorderd stadium zijn geweest, dat Fey een operatie afraadde. Dit zullen we moeten besluiten uit de dankbrief van Lodewijk XIV aan de staten generaal, waarin sprake is van Fey's capaciteit, zorgen en goede adviezen.⁴⁹⁾

Fey werd in Nederland blijkbaar zo belangrijk geacht, dat de staten generaal hem wel naar het Franse hof zonden, maar intussen ook opdracht gaven 'om Fey so haest mogelick van Paris terug te expediëren, opdat die voorschreven ingesetenen des te eerder wederom door de assistentie van Mr. Fey mogen worden gesoulageert'.⁵⁰⁾

Ofschoon Fey de koninginmoeder weinig hulp had kunnen bieden, werd hij benoemd tot ridder in de orde van Sint Michiel en vereerd met kostbare geschenken.⁵¹⁾ De aanduiding van Fey door Lodewijk XIV als 'l'empirique de la Maiorie de Bois le Duc', die in het latere Frans 'kwakzalver' betekent, kan in de zeer lovende context van Lodewijk's dankbrief slechts betekenen 'iemand, die zich niet met de theoretische maar met de practische uitoefening van de geneeskunde bezig houdt', dus wat in die tijd in onze contreien 'chirurgijn' genoemd werd. Fey moet zeker (tijdelijk) succes gehad hebben met operaties, die hij in een vroeg stadium kon uitvoeren, anders had zijn roem zich niet zo kunnen verspreiden.

Een andere ingreep, die door Fey moet zijn uitgevoerd, was de operatie van de hazelip. Deze vereiste een zeer grote accuratesse en vingervlugheid. Ze was dan ook al eeuwenlang in China gepractiseerd en in West-Europa in de zeventiende eeuw bekend maar slechts door weinigen toegepast.⁵²⁾

Zeer bekend is Fey ook geworden door zijn operatie voor staar. Ook deze operatie was al eeuwenlang bekend en veelvuldig door Griekse, Romeinse en Arabische artsen toegepast. Ze vereiste echter een grote accuratesse en een zeer vaste hand en kon daarom door weinigen worden uitgevoerd. Voor de toenmaals gebruikte operatiemethode was vereist, dat de staar 'rijp' was, waaraan door Fey resoluut de hand werd gehouden.⁵³⁾

Het corrigeren van lichaamsafwijkingen door middel van steuncorsetten is door Fey altijd gepractiseerd. Het meest is daarover bekend geworden door de bewaard gebleven correspondentie tussen Fey en raadspensionaris Johan de Witt, wiens drie dochtertjes Fey in 1668 onder behandeling gehad heeft, omdat de Hollandse artsen geen raad wisten voor haar rugafwijkingen. Uit deze correspondentie kunnen we opmaken, dat er in de toegepaste steuncorsetten gradaties

bestonden. Behalve het semilegendarische 'harnas' waarin ijzeren platen verwerkt waren, bestond er blijkbaar een 'styf ceurslyff' en een 'licht banlu'. Deze correctiemethode werd reeds in de zestiende eeuw in Frankrijk toegepast, maar weinigen werkten zo nauwkeurig, dat ze het succes bereikten van Fey. Blijkens de ervaringen van de Witt's 'klerk domestique', Jan Jacob Ferguson, moet deze behandelingsmethode in Oirschot zelfs het karakter hebben gehad van een drukbedrijf.⁵⁴⁾

Fey moet dus in deze zaak hulp hebben gehad van meerdere personen, die onder zijn leiding het vak ook leerden. Van slechts één is ons de naam overgeleverd in een verklaring door schepenen van Oirschot d.d. 1676.07.02 voor Maria, huisvrouw van Dirck Jans van de Velde, die met haar man twee jaar eerder naar Brussel was vertrokken. Betreffende haar verklaarden de schepenen, dat ze meer dan 25 jaar in Oirschot en omgeving als zeer bekwame vroedvrouw vele moeders had geholpen. Van haar man wordt het volgende gezegd: 'Dirck Jans van de Velde, smith ende slootmaecker, voor twee jaren geleeden van Oirschot naer de stadt Bruessele vertrocken metterwoon, om aldaer syne kunst t'exerceren in't harnas en instrumenten te maecken voor de swacke, ontleede en kreupele kinderen, gelyck 'tselve by den Mr. Arnoldt Fey dat nu al eenige yaeren gedaen en geëxerceert heeft'.⁵⁵⁾

Vermoedelijk heeft Fey een kwikkuur toegepast ter behandeling van syfilis⁵⁶⁾ en een astringerend en antiseptisch leswater gebruikt.⁵⁷⁾ Beide behandelingen waren de laatste ontwikkelingen in de toenmalige geneeskunde en volledig medisch verantwoord.

Op het terrein van urine-onderzoek, waar in de zeventiende eeuw juist een omwenteling gaande was, kan Fey zijn tijd zelfs iets vooruit zijn geweest. Bij de beschrijving door de bekende geneesheer Steven Blanckaert wist deze wel te vermelden, dat het onderzoek geschiedde door toevoeging van vitriool en dat Fey na de ontleding bepaalde berekeningen maakte, maar het fijne van de zaak ontging hem.⁵⁸⁾

Alles overziende moeten we constateren, dat Fey uitermate deskundig was in het chirurgijnsvak van die tijd en daarnaast op de hoogte van de nieuwste universitair-medische ontwikkelingen. Een verklaring voor beide is te vinden in de persoon van Silvester Lintermans, onder wiens supervisie Fey gewerkt heeft. Fey zal ook later zonder moeite de eerste plaats van de medicus aanvaard hebben, zoals we kunnen afleiden uit het procesverbaal van de lijkschouwing van Philips Carel prins van Nassau Hademar, die in 1668 in Oirschot plotseling overleed. De schouwing werd verricht door 'd'heere Theodorus Verheyden, doctor medicinae, ende d'heer Arnoult Fey' en ook door Verheyden als eerste en Fey als tweede ondertekend.⁵⁹⁾ De gang van zaken zal zijn geweest als bij moeder

Maria Margaretha: Fey verrichte de sectie en Verheyden droeg de hoogste verantwoordelijkheid.

Fey heeft zich 'medecinae doctor' genoemd, maar ons is geen ander gebruik van deze titel bekend dan in een rekest door hem gericht aan de staten van Holland in 1674 betreffende een eventuele aankoop van de heerlijkheid Hillegom en zijn vestiging aldaar, die overigens niet is doorgegaan.⁶⁰⁾ Het is daarom niet noodzakelijk te concluderen, dat Fey zich eigenmachtig een eredoctoraat heeft toegekend.⁶¹⁾ Wij zullen de mogelijkheid moeten incalculeren, dat hij door de protectie van de keurvorst van Brandenburg ófwel in de gelegenheid gesteld is zonder studie te volgen het universitair examen af te leggen ófwel van een Duitse universiteit een eredoctoraat heeft verkregen.

Het vertrek van Fey uit Oirschot

Wanneer Fey bij de Franse opmars tegen de Nederlanden in 1672 plotseling uit Oirschot vertrekt, lijkt dit inderdaad op een vlucht. Het is echter niet duidelijk, waarom Fey zich in Oirschot niet veilig gevoeld zou hebben, zoals Haneveld zegt.⁶²⁾ Voor de Fransen hoefde hij niet bang te zijn. Hij stond daar hoog aangeschreven en was zeker pro-Frans. Zijn enige vrees kan geweest zijn voor het staats bestuur. Mogelijk heeft Fey met Lodewijk XIV gedacht, dat Holland spoedig zou capituleren, om dan vanuit de omgeving van Antwerpen terug te komen. Zo liep het echter niet en Fey is nooit in Oirschot teruggekeerd ondanks herhaalde pogingen van Oirschotse zijde, want zijn vertrek was een grote financiële terugslag voor het dorp, waar velen een kostwinning hadden aan hulpwerkzaamheden voor Fey en de verzorging van talrijke goedbetalende gasten. Vermoedelijk had Fey in 1674 definitief besloten om niet terug te keren, toen hij zijn pas klaar gekomen nieuwe huis (het latere Hof van Solms) verhuurde aan Johan Franciscus Gryp, heer van Valkesteyn.⁶²⁾ Met Fey verdween ook de grote medische roep uit Oirschot, hoewel zijn zwager nog een zeer goede naam heeft gehad.

Johan van Wamel

Afkomstig uit een Bossche familie van apothekers, of chirurgijns,⁶³⁾ is Johan van Wamel vermoedelijk leerling geweest van Arnold Fey junior, waarbij hij niet alleen een belangrijk deel der kunde maar ook een der zusters van Fey veroverde. Hij zal zich als chirurgijn in 's-Hertogenbosch gevestigd hebben, waar drie zoons van hem gedoopt zijn.⁶⁴⁾ Pas na de dood van Arnold Fey junior, wiens algemeen erfgenaam hij was, zal hij zich in Oirschot gevestigd hebben. Hij had zo'n grote naam, dat hij in 1696 naar Spanje ontboden werd om de moeder van de koning te behandelen, die echter bij zijn aankomst reeds was

overleden.⁶⁵) In de schaduw van zijn legendarische zwager viel hij echter nauwelijks op.

Arnold van Wamel

Van Johan van Wamel zijn ons drie dochters en drie zoons bekend. De zoons maakten universitaire studies maar alleen Arnold in de medicijnen.⁶⁴) Hij heeft tot zijn dood in Oirschot gewoond en daar vermoedelijk als arts gepractiseerd, hoewel wij tot nu toe geen exacte aanwijzing daarvoor gevonden hebben. Hij bleef ongehuwd. Toen hij d.d. 1731.06.25 zijn testament maakte, waren al zijn broers en zusters reeds overleden en bleek hij te beschikken over een staf van personeel.⁶⁶)

Conclusie

'Oirschot was toen de hogeschool der genezing in ons Nederland' schreef J. Lagrue in 1729.⁶⁷) Hij was blijkbaar zeer onder de indruk van de kwikkuur, die Fey als een der eersten gebruikte ter behandeling van syfilis, het onderwerp van zijn referaat. In zijn algemeenheid is deze bewering 'wel wat gechargeerd'.⁶⁸) Dat er echter in de zestiende en zeventiende eeuw in Oirschot een medische school was in de zin van een hoogwaardige chirurgijnsopleiding, valt niet te ontkennen. Wij moeten daarbij afstand nemen van onze begrippen van gesloten spreekkamers en privacy. Zoals alle beroepen met hun opleiding in die tijd was ook het chirurgijnsvak een gebeuren in het raam van gezin, buurt en gemeenschap. Kinderen leerden het vak van hun vader spelenderwijze. Echtgenote en huisgenoten waren daarin behulpzaam. Zo moet het ons niet verwonderen, dat na de dood van Arnold Fey senior meermalen de hulp van zijn weduwe werd ingeroepen voor verzorging van gewonden.⁶⁹)

De Oirschotse medische school heeft ongetwijfeld haar hoogtepunt bereikt in de persoon van Arnold Fey junior, wat mogelijk werd door een uitstekende chirurgijnsopleiding bevrucht door theoretische medische wetenschap.

Haneveld noemt, in navolging van Dr. Krul, Fey een singulier⁷¹³) en dat was hij zeker, echter niet alleen in zijn manier van optreden maar vooral in het samengaan van medische kennis en technische vaardigheid, wat pas eeuwen later algemeen zou worden en de grondslag zou gaan vormen voor de hoge vlucht van de huidige medische praktijk.

NOTEN

1. H. Bots, I. Matthey en M. Meyer, Noordbrabantse studenten 1550 - 1750, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland XLIV, Tilburg 1979, blz. 101.
2. Oirschots schepenprotocol van 1557, fol. LXXIIIv° d.d. 1557.06.30.
3. Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5040, protocol van notaris Jan Willems de Metser, fol. 2 - 4.
4. B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629, Assen/Maastricht 1986, blz. 101.
5. Oirschots schepenprotocol van 1595, fol. 319.
6. Oirschots schepenprotocol van 1590, fol. 351v° en van 1617, fol. 27v° e.v.v.
7. Oirschots schepenprotocol van 1595, fol. 319 en van 1615, fol. 343 e.v.
8. Oirschots schepenprotocol van 1592, fol. XLv°.
9. Oirschots schepenprotocol van 1585, fol. 136 e.v.
10. Oirschots schepenprotocol van 1613, fol. 377vo - 379vo.
11. Oirschots schepenprotocol van 1589, fol. 336vo.
12. Oirschots schepenprotocol van 1592, fol. LIVv° e.v.
13. Oirschots schepenprotocol van 1595, fol. 337 en 350.
14. Oirschots schepenprotocol van 1597, fol. 505.
15. Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5041, minuten van notaris Jan Willems de Metser 1612 - 1624, akte nr. 1.
16. L.H.C. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch IV, Sint-Michielsgestel 1873, blz. 43 vergl. met blz. 10.
17. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 192.
18. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 214 d.d. 1611.05.31.
19. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 211.
20. Oirschots schepenprotocol van 1615, fol. 330v°.
21. Oirschots schepenprotocol van 1621, blz. 126.
- 21a. P.C. Bloys van Treslong Prins, Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant, Utrecht 1924, dl. II, blz. 110. Het grafschrift luidt:
Sepulcrum magistri Jacobi Lintermans medici chirurgique clarissimi, qui obiit anno XVIC XI die IX aprilis; cum duabus uxoribus etiam mortuis proles reliquit duas. Tussen haakjes vermeldt Bloys: Wapen: op zilver een groene boom met zwarten stam op groenen grond; ter linkerzijde tegen den boom een rood klimmend hert met gouden gewei.
22. Oirschots schepenprotocol van 1614, fol. 439 e.v. en 459 e.v.
23. Oirschots schepenprotocol van 1617, fol. 49 e.v. en van 1623, inliggend.
24. W. Klaassen, 'Drievoudig 17de-eeuws portret van dokter Arnoldus Fey', in Campinia jrg. 3 (1973) blz. 78 - 82.
G.T. Haneveld, Mr. Arnoldus Fey chirurgijn tot Oirschot, Amsterdam 1977, blz. 2.
25. Not. arch. Oirs., vrl. inv. nr. 5041.
26. Bots, Noordbrabantse studenten, nr. 3243 en blz. 101.
27. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 264v° en 270v°; 1612, passim.
1613, fol. 311 en 320v° als voorgd.
1613, fol. 339 en passim als rentmeester.

28. Bots, Noordbrabantse studenten, nr. 3243 en blz. 101.
Haneveld, Fey, blz. 3 e.v.
29. Oirschots schepenprotocol van 1619, blz. 20.
30. Campinia jrg. 18 (1988), blz. 141 e.v.
31. Mr. B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch vóór 1629, Assen/Maastricht 1986, blz. 101 e.v.
32. 'bid.', blz. 102.
33. Oirschots schepenprotocol van 1632, blz. 16 - 19.
34. Zie noot 23.
35. Jacobs, Justitie en politie, blz. 102.
36. Jacobs, Justitie en politie, blz. 101.
37. J. Lijten, 'Oirschotse zoen-accorden, nrs. 112 (1637) en 114 (1639), in Campinia jrg. 19 (1989), blz. 57 en 64.
38. R.A. Oirschot, procesdossiers Mr. Martinus Cricq, chirurgijn, contra Willem Gerrits en Jan Schilders (ca. 1648).
39. Haneveld, Fey, blz. 2.
40. Haneveld, Fey, blz. 50.
41. Haneveld, Fey, blz. 40 en Bots, Noordbrabantse studenten, blz. 98 e.v.
42. Haneveld, Fey, blz. 15.
43. Haneveld, Fey, blz. passim met name blz. 40 e.v.v.
44. Haneveld, Fey, blz. 39 103.
45. Haneveld, Fey, blz. 20 e.v.
46. Haneveld, Fey, blz. 39.
47. Haneveld, Fey, blz. 41 - 43. Naast de door Haneveld vermelde vonden we nog een eerdere cautieverklaring d.d. 1661.08.25 door Treyntje, echtgenote van Johan Timmermans uit Aken: protocol van 1661, blz. 287. Verder maakte d.d. 1662.11.06 Rutger ten Berge uit Wesel zijn testament samen met zijn echtgenote Magdalena van Berth 'alhier van de cancker gesneden, gestorven en begraven 3 december: protocol van 1662, blz. 349 e.v.v.
48. Oirschots schepenprotocol van 1663, blz. 251.
Haneveld, Fey, blz. 40 e.v. met helaas enkele transscriptiefouten.
49. Haneveld, Fey, blz. 50 en 52.
50. Haneveld, Fey, blz. 50.
51. Haneveld, Fey, blz. 51 en 55.
52. Haneveld, Fey, blz. 56 - 59.
53. Haneveld, Fey, blz. 62 - 64.
54. Haneveld, Fey, blz. 68 - 78.
55. Oirschots schepenprotocol van 1676/7, blz. 24 e.v.
56. Haneveld, Fey, blz. 60 e.v.
57. Haneveld, Fey, blz. 67.
58. Haneveld, Fey, blz. 65 e.v.
59. Haneveld, Fey, blz. 80 e.v.
60. Haneveld, Fey, blz. 94 e.v.
61. Bots, Noordbrabantse studenten, blz. 102 en nr. 1486.
62. Haneveld, Fey, blz. 89.
63. Bots, Noordbrabantse studenten, blz. 102.

64. Bots, Noordbrabantse studenten, nrs. 5741, 5742 en 5743.
65. Haneveld, Fey, blz. 102 e.v.
66. Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5184.
67. J.J. Lagrue, Korte reden over de nuttigheid en noodzakelijkheid der salivatie, Amsterdam 1729.
68. Haneveld, Fey, blz. 102.
69. In de rekeningen van de Tafel van de H. Geest over de jaren 1651 - 1653, vrl. inv. nrs. 83 en 84, staan meerdere posten van uitbetaling aan Maeyken Fey voor dergelijke hulp aan armen, die door de tafel van de H. Geest werden onderhouden. Met dank aan collega Mevr. M. v.d. Heyden-Bruning, die mij hierop attent maakte.
70. Haneveld, Fey, blz. 103.
R. Krul, De tijdspiegel 2 (1898), blz. 53 - 62.

II. DE ROOMBOTERFABRIEKJES VAN OERLE

door Jacq. F.C.M. Bijnen

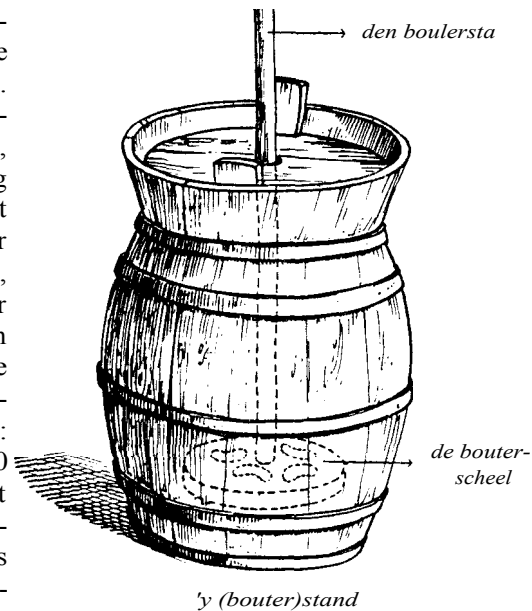
Het boerenbedrijf stond aan het eind van de vorige eeuw in het zuiden van ons land op een laag peil. De boer moest lange dagen maken om zijn bedrijf tot enige opbrengst te dwingen. Samenwerking tussen de boeren bij de verkoop van hun produkten was onbekend. Elke boer hield een aantal koeien: in Oerle per bedrijf één tot vijf stuks. De melk hiervan werd op elk bedrijf afzonderlijk tot boter verwerkt. Voor het boteren gebruikte men de volle melk.

Aanvankelijk gebeurde dit boteren in een boterstand. Dit was een eikenhouten vat waarin men een stok (de boterstaf) met aan de onderzijde een van gaten voorziene ronde schijf op en neer bewoog. Later gebeurde dit op veel plaatsen met behulp van botermolens, die door boterhonden in beweging werden gebracht. Het produkt dat men hierdoor verkreeg, was zeer afwisselend van kleur, van smaak, van watergehalte enz. Deze boter verkocht men vervolgens aan een boteropkoper of men bracht ze naar een winkel in ruil voor winkelwaren. De prijs was zeer laag: in de zomer zelden hoger dan 30 cent per pond, in de winter 45 tot 50 cent per pond. De kwaliteit varieerde en de prijs hield dikwijls verband met de hoeveelheid winkelwaren, die men kocht.

Deze vorm van winkelnering was voor de boer vooral fataal als het hem niet goed ging.

Hij kwam dan financieel volledig in de greep van de winkelier en werd hierdoor gedwongen in het vervolg aan hem te leveren.

Een poging van de boeren om zich tegen de grote macht van de winkeliers en de rondtrekkende boteropkopers te verzetten was de oprichting van botermijnen. De Oerlese boeren en boerinnen konden hiervoor terecht in Oirschot of

Tekening uit: A.P. de Bont,
Dialekt van Kempenland.

Tekening: Bernard van Dam.

Eindhoven, later ook in Veldhoven. Een middel om de boterproductie te verhogen en de kwaliteit te verbeteren, was de oprichting van cooperatieve zuivelfabriekjes. Toen het succes van deze bereidingswijze duidelijk werd, schoten deze fabriekjes als paddestoelen uit de grond. In 1893 waren er in het zuiden van ons land al 53, waaronder één te Zeelst. Het volgende jaar kwamen er nog 11 bij en in 1895 nog eens 21, waaronder één in Veldhoven-dorp. Te Oerle kwamen in 1901, door onderlinge samenwerking, twee van deze zuivelfabriekjes tot stand: één in Kerkoerle en het andere op Zandoerle. Op 12 januari 1901 werd de vereniging opgericht die zou gaan fabriceren onder de naam „St. Jan's vereeniging”.¹⁾ Tot lid waren benoembaar alle veehouders woonachtig te Oerle; in speciale gevallen kon men hierop zelfs een uitzondering maken en konden ook veehouders buiten Oerle worden toegelaten. De vereniging had ten doel de verbetering van de zuivelbereiding. Dit trachtte zij te bereiken door de leden voortdurend op de hoogte te houden omtrent alles wat wetenschap en praktijk op dit gebied als proefhoudend deed kennen, en verder, door het kosteloos beschikbaar stellen van een doelmatig gebouw waarin onder toezicht van het bestuur de leden hun melk zouden kunnen of laten verwerken. Het alzo verkregen produkt werd gezamenlijk verkocht.

Reeds op 26 januari vroeg de rector van het zusterklooster, Adrianus Hermus, aan het gemeentebestuur van Oerle vergunning tot het oprichten en in werking brengen van een zuivelfabriek.²⁾ Het gebouwtje kwam te staan aan de splitsing Oude Kerkstraat - Paleisstraat: waar nu het woonhuis staat van de familie Ad Adriaans, Paleisstraat nr. 2. De 35 aangesloten boeren waren goed voor levering van de melk van 100 koeien.

Aankondiging.

Bij akte verleden voor den Notaris I. M. IBILYIJIL. ter standplaats Vesarer, den 16 Februari 1901 ia op, tericrat da cooperatieve vereeniging genaamd: Cel:Sper:djm Roomboterfabriek

de Lindebloem"

gevraagd ta Orrlii op het gehucht Zand-gertir, welke akte in baar geheel onder nummer 930 is geplaatst in detiederlandsche StaalscOnrant 'van Dinsdag 7 Me 1901 no. 105.

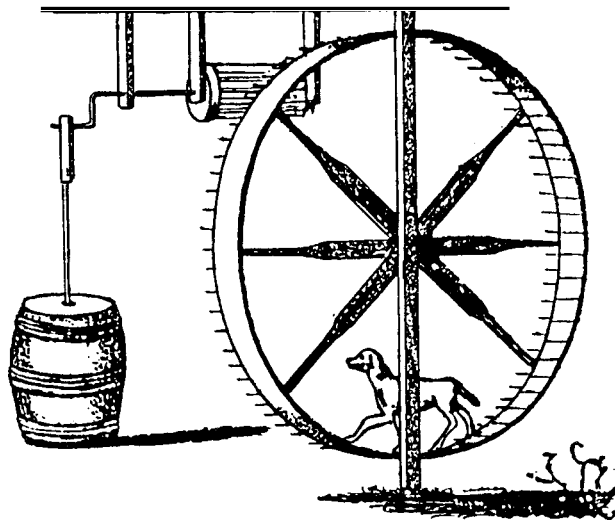
Bericht uit de Meierijsche Courant
van 11 mei 1901.

Amper een maand later, op 16 februari 1901, stichtten de boeren op Zandoerle hun eigen vereniging genaamd: Codperatieve roomboterfabriek „de Lindebloem”.³⁾ Het doel van deze vereniging was gemeenschappelijke boterbereiding en verkoop van de verkregen produkten. Om dit te bereiken zou op het gehucht Zandoerle een fabriek gesticht worden. In augustus 1901 gaf het gemeentebestuur de bouwvergunning af.⁴⁾ Het fabriekje kwam te staan tegen het woonhuis annex café, genaamd „de Zwaan”, van Godefridus van der Velden.

Dit gebouwtje staat er nu nog, het dient intussen als woonhuis voor het gezin van Piet van den Hurk, Zandoerle 13.

Deze vereniging betrok de melk van 22 aangesloten boeren, allen behorende bij de buurtschap Zandoerle, met in totaal 63 koeien.

Beide fabriekjes bedienden zich van een centrifuge voor het ontromen van de melk en het boteren vond plaats met meerdere staven tegelijk. De aandrijving gebeurde met handkracht. In de praktijk betekende dit dat de boterstaven, via een mechaniek, in beweging kwamen door middel van een groot rad waarin de boterhond liep.

*Via een groot rad,
de tredmolen,
waarin een hond liep,
werden de boterstaven
heen-en-weer bewogen.*

Het bestuur van "de Lindebloem" bestond bij de oprichting uit Willem van Eeten voorzitter, Johannes Schippers secretaris-penningmeester en de bestuursleden Johannes van Uitregt, Johannes de Greef en Piet Lemmens. In het jaarverslag van 1902⁵⁾ lezen we dat er 168.885 kg melk werd omgezet in 6.189 kg roomboter met een geldwaarde van f 6.675,20.

De onderneming "St. Jan" verwerkte in dat jaar 281.261 kg melk tot 9.499 kg boter en ontving hiervoor f 10.923,96. Hun bestuur bestond uit Hendrikus Jon-

kers voorzitter, Petrus Johannes Schippers secretaris-penningmeester en de leden Petrus Johannes van de Ven, J. Bogaerts en Petrus Johannes Jonkers. Beide ondernemingen leverden het grootste deel van hun produktie aan de Zuid-Nederlandse Zuivelbond te Maastricht. In de loop der jaren was er een lichte stijging te zien in de produktie. In het jaar 1908 bedroeg de export van beide bedrijfjes samen 16.211 kg.

Door de oprichting van deze fabriekjes kwam er een eind aan de levering van boter door particulieren aan de winkeliers. Het gemeentebestuur van Oerle schrijft hierover in haar jaarverslag van 1902, dat er geen gedwongen winkelnering meer is binnen de gemeente sinds de boterfabrieken zijn opgericht.

In 1916 gingen beide bedrijfjes op in de voor die tijd groots opgezette Coöperatieve Stoomzuivelfabriek "St. Jan" aan de St. Janstraat. Deze fabriek was gesticht in een samenwerkingsverband tussen de boeren van Oerle, Zeelst, Veldhoven en Wintelre.

Het fabriekje aan de Oude Kerkstraat is toen omgebouwd tot woonhuis, dat later, na te zijn afgebrand, is vervangen door een geheel nieuw woonhuis.

Het laatste tastbaar restant van deze vorm van samenwerking tussen de boeren staat dus nog op Zandoerle. Wellicht prijkt op de gevel van dit vroegere boterfabriekje eens de naam "de Lindebloem".

NOTEN:

1. Staatscourant, 20 juli 1901, no. 167.
2. S.A.R.E.K., Oirschot: O.A.A. Veldhoven 1517-1921, inv.nr. 868.
3. Notariële akte notaris B.M. Hordijk te Vessem.
4. Zie noot 2., inv.nr. 875.
5. Idem, inv.nr. 953 en 954 (landbouwverslagen).

EEN TWEEDE GENEALOGIE VAN ESCH

door **A.E.M. van Esch**

In januari 1989 verscheen in Campinia (1989 (nr. 72), blz. 22-44) een genealogie van Esch, aanvangende met Jacob Deenkens van Esch (1382-1424), in XII generaties. Een voornamelijk ambtelijke tak van schout, stadhouders, schepenen, advocaten, procureurs, notarissen, priesters en rentmeesters.

Hier volgt een tweede genealogie, aanvangend met Wouter Matheeuws van Esch (1379-1396), met XIII generaties, voornamelijk handwerklieden, zoals landbouwers, molenaars, bakkers, timmerlui en metselaars.

De jaartallen achter of onder de namen verwijzen naar de akten waarin de personen daadwerkelijk ter sprake komen. Jaartallen van geboorte, huwelijk en overlijden staan steeds aangegeven.

- I **ESCH, van**
kind: Matheus, volgt II.
- II **MATHEUS VAN ESCH**
kind: Wouter, volgt III.
- III **WOUTER MATHEUWS VAN ESCH, 1379-1394 (1)**
x Margriet, dochter Govaert van Rut,
kind: Govaert, volgt IV.
- IV **GOVAERT WOUTERS VAN ESCH, (ook genoemd Godevaert, Goijaert) 1464-1478 (2)**
x Heijlwich Heijligers,
kinderen:
1. Wouter, volgt V-1
2. Aert of Arndt, volgt V-2
3. Dirck, 1468-1473 (3)
4. Willem, volgt V-3
5. Goijaert, 1481-1482 (4)
6. Elisabeth Goijaerts van Esch 1464 - overl. vóór 1481
 x Wouter Ansem **van Eersel 1468** - overl. vóór 1481 (5)
7. Mechtelt Goijaerts 1468-1508 x Gielis Willem Voss (6)
 kinderen: 1. Willem Voss
 2. Kristijn Voss x Gielis **Mettens**
 3. Mariken Voss

4. Margriet Voss
5. Jenneken Voss

- V-1 **WOUTER GOIJAERTS VAN ESCH, 1459-1481 (7)**
x Elisabeth van Nieuwenhuijs,
kinderen:
1. Adriana, overl. vóór 14-12-1503, 1473-1508 (8)
2. Henrick, volgt Via.
- V-2 **AERT GOIJAERTS VAN ESCH, 1453-1496 (9)**
x Helena,
kind: Luytgaert Aerts van Esch, 1484 - overl. 1508 (10)
 x Gielis, zoon Gielis Dirck **Stans(sen)**,
 overl. 1503
 kinderen:
 1. Dirck Stans
 2. Maria Stans x Roef Hap Goijaerts **Keijmps**
 3. Hendricxken Stans x Dirck Jan Dircx
 4. Lisbet Stans
 5. Mechtelt Stans
 6. Heijlwich Stans x Waltgaert Claes, te Veghel
- V-3 **WILLEM GOIJAERT VAN ESCH, 1464-1491 (11)**
x Aleijt, dochter Bartholomeus Deckers
kinderen:
1. Heijlwich, 1503 (12)
 x Wilbort, zoon Mathijs Wilborts
2. Kathalijn, 1503 (13)
 x Peter Dircx **van Meegen**
3. Goijaert, 1501-1511 (14)
4. Bartholomeus, volgt VIb1
5. Aert, volgt VIb2
6. Henrick, volgt VIb3
7. Jan, 1497-1527 (15)
8. Elisabeth Willems, 1488 (16)
 x Simon Jan **Emonts**
9. Willekke dochter Willem van Esch, 1481 (17)
 x Jan Mathijs **Scoemekers**

- Vla **HENRICK WOUTERS VAN ESCH**, 1523-1531 (17)
x Margriet Aert Scremersdochter (Cremers, alias Creijns)
kind:
1. Aleijt, 1564 (18)
x Jasper Mathijssen, Chirurchijn
kind: Henrick zoon Jasper Mathijssen
- Vlbl **BARTHOLOMEUS WILLEMS VAN ESCH**, overl. 1536;
1500-1553 (19)
x Elisabeth dochter Ardt Dircx, overl. 1553
kinderen:
1. Anthonis, volgt VIIa1
2. Bartholomeus, volgt VIIa2
3. Katharina, overl. 1562, (20)
twee natuurlijke kinderen bij Dirck Corstiaan **van der Velden**, overl. 1547
1. Aleijt van der Velden x Jan Alaert **Schepens**
2. Jenneken van der Velden x Henrick Adriaan **de Crom**
x x Hendrik Dirck **van Beers**
4. Anna, overl. 1550; 1536-1565 (21)
x Henrick **Schabroucx** (alias Strabroeck)
kinderen: 1. Henrick Schaebroucx
2. Aleijt Schaebroucx x Jan Wouter **van den Bosch**
3. Ariken Schaebroucx
4. Margriet Schaebroucx
5. Jenneken, overl. 1553; 1536-1563 (22)
x Joost Dircx **Hoppenbrouwers**
kinderen: 1. Bartholomeus Hoppenbrouwers
2. Jan Hoppenbrouwers
3. Lijsken Hoppenbrouwers x Goossen
Marcelis
4. Dielis Hoppenbrouwers x Liesken van Strijp
5. Goijaert Hoppenbrouwers
6. Andries Hoppenbrouwers
7. Peter Hoppenbrouwers
6. Willemke, 1511 (23)
- Vlbb **AERT WILLEMS VAN ESCH**, overl. 1508; 1496-1538 (24)
x Kathalijn Persoens Loijen
kinderen:
1. Henricxken, 1511-1539 (25)

2. Willem 1511-1539 (26)
3. Ansem, volgt VIIb
4. Heijlken, 1511-1539 (27)
x Art Jan Ardts
- Vlbb **HENRICK WILLEM VAN ESCH**, 1496-1568 (28)
x Jenneke Keijsers
kinderen:
1. Aert, volgt VIIc
2. Bartholomeus, overl. 1555; 1551-1555 (29)
x Marieken Henrick Gijsberts
3. Juetken 1555-1556 (30)
x Andries Dirck **Seijkens**
- VIIa1 **ANTHONIS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**, 1536-1593 (31)
x Catharina van der Ameijden
kinderen:
1. Bartholomeus, uit Oirschot vertrokken, 1564-1578 (32)
2. Jan, volgt VIIa1
3. Peter, volgt VIIa2
4. Henrick, volgt VIIa3
5. Daniel, 1578-1602 (33)
6. Adriaan, volgt VIIa4
7. Willem den Ouden, 1578-1593 (34)
8. Willem de Jongen, volgt VIIa5
9. Elisabeth, 1578-1579 (35)
x Wouter Janssen **van Cuijck**
kind: Catharina Wouters van Cuijck
x Dielis van der Vleuten
kinderen: 1. Henrick van der Vleuten, 1678
2. Anneke van der Vleuten, 1678
3. Antonius Dielis van der Vleuten,
1678
10. Jenneke, 1578 (36)
x Hendrik Aert Henricx **van Gestel**
kinderen: 1. Aert van Gestel
2. Peter van Gestel
3. Anthonis van Gestel
- VIIa2 **BARTHOLOMEUS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**,
1538-1558 (37)
x NN

kinderen:

1. Jan, 1554 (38)
2. Elisabeth, 1554-1562 (39)

VIIb ANSEM AERT VAN ESCH, 1511-1539 (40)

x Geertruijt Aert Martens

kinderen:

1. Margriet, 1591-1596 (41)
x Jan Lambrechts van Roij
kinderen: 1. Adriaan van Roij
2. Heijlken van Roij
2. Heijlken, 1616 (42)
x Willem Wilborts

VIIc AERT HENRICX VAN ESCH, overl. 1577; 1555-1619 (43)

x Feijcken

kinderen:

1. Agnes Aert van Esch x Lambrecht Lambrechts **van Zon**
2. Margriet Aert van Esch x Willem Dircx Laureijssen,
x x Gerard Thomassen
kind: Peterken Willem Dirck Laureijssen
x Gerrit van der Laeck
3. Jenneken Aerts van Esch x Adriaen Henrick Arien **Sloodts**
4. Jan Aerts van Esch, overl. voor 13-5-1580
5. Anthonis Aert Essen, volgt VIIIb

VIIIal **JAN ANTHONIS BARTELS VAN ESCH**, overl. 1644;
1578-1638 (44)

x NN

kinderen:

1. Antonis, 1628 (45)
2. Daniel, volgt IXa
3. Dircxken, 1644 (46)
x Geraert Henricx **van Maestricht**

VIIIa2 **PETER ANTHONIS VAN ESCH**, overl. 1602; 1578-1602 (47)

x Barbara Matheeus de Decker (Deckers)

kinderen:

1. Matheus, volgt IXbl
2. Jan, volgt IXb2

3. Iken, overl. 1626; 1609-1624 (48)
x Adriaen Dircx Anthonissen, heeft onmondige kinderen
(niet genoemd)
4. Mariken, 1605-1639 (49)
x Willem Thomas **van der Ameijden**
kinderen: 1. Henricxken van der Ameijden
x 1642 Hendrik Aert **Seijckens**
kinderen: 1. Willem Seijckens, ged. 1644
2. Sophia Seijckens, ged. 1644
3. Johannes Seijckens, ged. 1646
2. Peter van der Ameijden
3. Catharina van der Ameijden
x Jan Hubert **Faessen**
kinderen: 1. Hubertus Jan Faessen,
ged. 1641
2. Maria Jan Hubert Faessen,
ged. 1643
3. Hubertus Jan Hubert
Faessen, ged. 1645
4. Guilhelmus Jan Hubert
Faessen, ged. 1648
5. Lambertus Jan Hubert
Faessen, geb. 1650
6. Jan Jans Hubert Faessen,
geb. 1655
4. Thomas van der Ameijden
5. Catharina, overl. 1612; 1609-1612 (50)
x Henrick Jan Huijbrecht **Phennincx** (alias Vlemincx)
6. Antonia, 1612 (51)
7. Anneke, 1612 (51)
8. Elisabeth, 1612 (51)
x 1619 Marcelis Willems Goorts, alias Geerits.

VIIIa3 **HENRICK ANTHONIS VAN ESCH**, geb. 1546/1547, overl. 1630;

1578-1631 (52)

x Catharina Corstiaan Jan **Bollen**

x x Aleijt Pauwels **Haubraecken**

kinderen:

1. Anthonis, volgt IXc
2. Jan, 1629-1654 (53)
3. Daniel, 1623-1631 (54)

- VIIIa4 **ADRIAAN ANTHONIS VAN ESCH**, molenaar, overl. 1608 (55)
 x Heijlken van de Put (56)
 kinderen:
 1. Anthonis, volgt IXd 1
 2. Peter, volgt IXd2
 3. Daniel, volgt IXd3
- VIIIa5 **WILLEM ANTONIS VAN ESCH** (alias Willem de Jonge)
 1578-1624 (57)
 x Eva Adriaen Hixdoers
 kinderen:
 1. Anthonis, 1617 (58)
 2. Maijken, 1617-1676 (58)
 x Isaias **van Bressel**
 x x Willem Dirck **van Beerwinkel**
 kinderen 2e echt: 1. Dirck van Beerwinkel, ged. 1631
 in 1660 naar Oost Indië
 2. Willemke van Beerwinkel, ged. 1632
 x Jan Evert van Amelroij
 3. Geertruijt van Beerwinkel, ged. 1636
 3. Baijken (Barbara), 1628 (58)
- VIIIb **ANTHONIS AERT ESSEN**, alias Anthonis Aert Henrick
 van Esch (58)
 x NN
 kinderen:
 1. Peter, 1582 (58)
 2. Mariken, 1582 (58)
 x Hendrik Willem **Smetsers**
 3. Anthonisken, 1582 (58)
 x Jan Jan **Peters**
- IXa **DANIEL JAN ANTHONIS VAN ESCH**, geb. 1599, overl. 1670 (60)
 x NN
 kind:
 1. Dijnphna, overl. vóór 1684 (61)
 x 1670 Jan Goijaert **van Dessel**, uit Liempde (x x 1684
 Eijsken Dirx **Vlemmincx**)
 kind uit le echt: 1. Joanna van Dessel, ged. 1671
- IXbI **MATHEUS PETER ANTHONIS VAN ESCH**,
 1607 - overl. 1639 (62)

- x Catharina Jan Wouter van Hove
 kind:
 1. Peter, 1632-1643 (63)
- IXb2 **JAN PETER ANTHONIS VAN ESCH**, geb. 1589, 1612-1678 (64)
 x 1620 Elisabeth Adriaans
 kind:
 Petrus, volgt Xa.
- IXc **ANTHONIS HENRICK ANTHONIS VAN ESCH**, molenaar,
 geb. 1584, overl. 1661
 1606-1662 (65); Schepen 1645, 1649, 1650
 x Catharina Clabbers, alias van Pelt (66)
 x x Heijlken Willems
 kinderen le echt:
 1. Peter, 1628-1679 (67)
 2. Heijlwich, 1637 (68)
 kinderen 2e echt:
 3. Anthonis, volgt Xb
 4. Bartholomeus, 1647 (69)
- IXd1 **ANTONIUS ADRIANUS ANTONIS VAN ESCH**, 1606-1624 (70)
 x Heijlken dochter Daniel van der Schoot
 kinderen:
 1. Jan, 1613 (71)
 2. Willem, 1613 (71)
- IXd2 **PETER ADRIAAN ANTHONIS VAN ESCH**, molenaar,
 overl. 1632, 1609-1632 (72)
 x Margaretha Dirx van Hout
 kinderen:
 1. Dirck (1634-1635) (73a)
 2. Adriaan 1639-1651, molenaar (73), naar Turnhout
 3. Antonius, 1639-1651, molenaar, naar Moll (74)
 x Magdalena van Gompel
 onmondige kinderen te Moll in 1651
 4. Jan, 1634-1650 (87)
 5. Maria, 1647-1648, religieuse te Antwerpen (75)
 6. Marten, 1642-1651 (76)
 7. Heijlken, ged. 1626, 1637-1648 (77)
 8. Petronella, ged. 1629, 1648-1660 (78)
 x Henricus **van Hersel**

- IXd3 **DANIEL ADRIAAN ANTHONIS VAN ESCH**, 1610-1624 (79)
x Jenneke Daniel Willem vanden Maerselaer.
- Xa **PETRUS JAN PETERS VAN ESCH**, ged. 1628, oven. 1682.
1648-1704 (80)
x 1663 Adriana Oerlemans
x x 1674 Maria (Harsken of Henricxken) Matheeuws van Hersel
(x x 1683 Peter Dielis van de Ven)
kinderloos
- Xb **ANTHONIS ANTHONIS HENRICX VAN ESCH**, ged. 1627,
overl. 1682; 1653-1689 (81)
x 1650 Arnolda Eeckerschoot
x x 1661 Joanna van Coll, alias Verhoeven
x x x Anna de Croon
kinderen le echt:
1. Joannes, ged. 1651, oven. 1684, priester (82)
2. Bartholomeus, volgt XI
2e echt:
3. Antonius, ged. 1662, overl. 1664 (83)
4. Petrus, ged. 1663 (83)
5. Maria Helena (met roepnaam Helena Maria), ged. 1664 (84)
x 1688 Joannes Cornelis **van Leuven**, uit Arendonk
6. Arnolda, ged. 1666 (85)
7. Petrus, ged. 1667 (85)
3e echt:
8. Maria, ged. 1671 (86)
- XI **BARTHOLOMEUS ANTHONIS ANTHONIS VAN ESCH**,
ged. 1654, overl. 1690, 1661-1700 (89)
x Cornelia Verbeek
kinderen:
1. Petronella, ged. Boxtel 1675 (90)
2. Henricus, volgt XII
3. Joannes, ged. 1678 (91)
4. Maria, ged. 1679 (92)
x 1714 Peter Adriaan **van den Heuvel**, (x x 1723 Henrica
van de Ven)
kinderen: 1. Maria van den Heuvel, ged. 1715
2. Bartholomeus van den Heuvel, ged. 1717
x 1742 Barbara Hasselmans

3. Joanna van den Heuvel, ged. 1720
(uit 2e echt nog vier nakinderen)
5. Arnoldina, ged. 1681 (93)
6. Walterus, ged. 1685 (93)
- XII **HENRICUS BARTHOLOMEUS ANTHONIS VAN ESCH**,
ged. 1676, overl. 1745, 1722-1745 (94)
x 1707 Adriana de Roij
kinderen:
1. Anna Maria, ged. 1708 (95)
x 1744 Henricus **Besters**
2. Anna Maria (roepnaam Maria Anna), ged. 1709 (96)
x 1744 Nicolaas **Donckers**
kinderen: 1. Anna Maria Donckers, ged. 1745
x Petrus Frans **de Roij**
kinderen: 1. Francis de Roij, ged. 1771
2. Anna Maria de Roij, ged. 1780
3. Nicolaas de Roij, ged. 1782
4. Cornelius de Roij, ged. 1787
2. Henrica, ged. 1748
x Willem Frans **van den Heuvel**
kind: Cornelia van den Heuvel, ged. 1789
3. Catharina Donckers, ged. 1751
3. Bartholomeus, volgt XIII-1
4. Petrus, volgt XIII-2
5. Wilhelma, ged. 1717, overl. 1794 (97)
x 1770 Mathijs Adriaan **van Overbeek**, weduwnaar Maria
Bressers
- XIII-1 **BARTHOLOMEUS HENRICUS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**
ged. 1711, overl. 1785, 1748-1792 (98)
x 1750 Anna Lemmens, uit Bladel, ged. 1792
kinderen:
1. Anna Maria, ged. 1752
2. Catharina, ged. 1755
3. Henricus, ged. 1756
(Begraven het kind van Bartholomeus van Esch, resp: 1756, 1759
en 1759)

- XIII-2 PETER HENRICUS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**, ged. 1715,
overl. 1760, 1752-1760 (99)
x 1752 Joanna Maria Hoevenaars
kind:
1. Lucia, ged. 1754, over!. 1789, Geestelijke dochter (100)

NOTEN**TOELICHTING:**

Alle gegevens zijn afkomstig uit het Streekarchief te Oirschot, tenzij anders vermeld.
Voor de verwijzing naar de aangehaalde bronnen zijn de volgende afkortingen en notaties gebruikt:

- Oorkonden c.q. Charterverzameling Oirschot; vermelding: datum oorkonde.
RA Rechterlijk Archief Oirschot-Best; inventarisnummer en folio.
NA Notarieel Archief; inventarisnummer met jaar of actenummer.
V → ⇒ Verpondingsregister; titel, deel en folio.
Kr = Kerkrekeningen Oirschot-Best 1581-1785; jaartal en folionummer.
DTB = Doop-, Trouw- en Begraafregisters van Oirschot en Best, parochie en gemeente, met inventarisnummer.

1. 1397.09.10; 1379.09.10; 1382.10.02; 1386.10.02; 1386.21.02;
1389.13.10; 1396.13.05; 1424.31.01; 1424.31.07; 1464.23.08;
1467.21.06; 1470.16.05; RA 122a-19v; 122b-12,26; 123-122.
2. RA 122a-33; RA 123-169; RA 124a-11; RA 125b-516
3. RA 122b-18v; RA 123-369; RA 126c-90; RA 134a-95,96; RA 140a-75.
4. RA 124b-95,178.
5. RA 122a-17,18v; RA 122b, 18v-21; RA 123-369; RA 124a-27; RA 124b-41;
RA 126c-90.
6. RA 122b-18v; RA 123-369; RA 126c-317; RA 128-138.
7. RA 122a-7v, 10,34,86; RA 122b-28; RA 124b-95; RA 125a-12; RA 134a-95,96.
8. RA 123-402,437; RA 124a-2v,10,22,24; RA 124b-31,37,142,202,253,259;
RA 125b-543; RA 126c-317; RA 127-298; RA 128-138.
9. 0 1453-25.01; 1455.12.11; RA 122a-18v-22; RA 123-43,307,369; RA 124a-30;
RA 124b-2v,142,207,232, 262; RA 124a-8,9,27; RA 126b-26,94; RA 126c-52,90;
RA 134a-95,96.
10. RA 124b-262; RA 126c-317,323; RA 127-215; RA 128-115 ev..
11. RA 122a-7v,8,9,10,11,18v; RA 122b-18v; RA 123-85,123,229,307,369; RA 124a-
2,8,10,11,11v,13v,17,23v; RA 124b-95,121,171,184,186,207,232,287,294;
RA 125a-12,167,193; RA 125b-509,577,592,601; RA 126b-364; RA 126c-90,196;
RA 127-5,127; RA 128-336.
12. RA 126c-317.
13. RA 126c-317.
14. RA 126c-196,317; RA 128-138-483.
15. RA 126b-96; RA 126c-196,315; RA 128-10,120,278,461,510; RA 130a-277;
RA 142b-279.

16. RA 125a-167,193.
17. RA 129b-202; RA 131a-296.
18. RA 139d-468v.
19. RA 126c-89,90,177,196,317,323; RA 127-127; RA 128-40,118,120,121,138,
336,473; RA 129a-107,313; RA 132-269-271; RA 133b-73,74; RA 134a-1;
RA 136a-266; RA 137b-27.
20. RA 132b-269; RA 133b-73,74; RA 134a-1,2,3; RA 136a-297; RA 137b-27,50;
RA 138a-124,125; RA 138b-107; RA 139a-59,143v,145; RA 139b-160,251;
RA 139d-402,403,504; RA 140a-66v; RA 142a-162,270; RA 147a-91.
21. RA 132b-270,306,307,446,447; RA 134a-2; RA 136b-23,376; RA 137b-50;
RA 137b-50; RA 138a-124; RA 139-536;
22. Als merendeel 21 en: RA 137b-48,49,50; RA 139c-293.
23. RA 128-513.
24. RA 126a 282; RA 126b-94,271; RA 126c-89,176,196,317; RA 127-122,123;
RA 128-138,483; RA 131a-218,
25. RA 128-483; RA 129b-286; RA 131a-218; RA 133b-73,74.
26. Als 25.
27. Als 25.
28. RA 126a-295; RA 126b-147,162; RA 126c-133,196,255,317; RA 127-21,282,305;
RA 128-138,273,287,550; RA 129a-32,313; RA 133b-73,74; RA 137c-75,76;
RA 140b-309.
29. RA 137a-183; RA 137b-75,76; RA 137c-151.
30. RA 137b-75,76; RA 137c-238.
31. RA 132b-269,270,271; RA 133b-73,74; RA 134a-1,2,3; RA 135a-160;
RA 136a-266,297; RA 136b-376; RA 137a-64; RA 137b-27,39,40,50; RA 137c-211;
RA 138a-124; RA 138b-32,34,107,281,363; RA 138c-327; RA 139c-293;
RA 139c-402,536; RA 140a-42,44; RA 140b-384v; RA 141a-7v,17v,63v,100,179;
RA 141b-289; RA 142a-156,267,268; RA 142b-121,254,202; RA 143a-44; RA
144a-122.
32. RA 139d-584; RA 142a-156/267; RA 144c-444v.
33. RA 142a-156,267; RA 144c-444v; RA 145b-252.
34. Als 33.
35. Als 33.
36. Als 33 en RA 152-19,20. DTB-101.
37. RA 132b-269,270; RA 133b-73,74; RA 134a-1,2; RA 136a-297; RA 136b-376;
RA 137b-27,49,50; RA 138a-124,125; RA 138b-107.
38. RA 137b-346.
39. Als 38 en RA 139d-402,403.
40. RA 128-483; RA 129b-158,286; RA 131a-218; RA 131b-333; RA 133a-73,74.
41. RA 143c-428v; RA 144b-333; RA 144c-412.
42. RA 148c-81.
43. RA 137b-75,76; RA 138b-9,10; RA 141a-32v,70v; RA 142a-13,23,174v;
RA 142b-62,222; RA 142c-96,340; RA 143b-300v; RA 144b-337v; Kr-1619-2.
44. RA 142a-156,267; RA 144c-444v; RA 153-437,468v; RA 186-302; RA 187-16v;
RA 190-272v; RA 191-1639, 10 en 11.02.
45. RA 153-468v.
46. RA 169-173.

47. RA 142a-156,267; RA 143a-133; RA 143c-414v; RA 144a-51v; RA 144b-253; RA 144c-444c,465; RA 145b-331; RA 146c-136; RA 147a-145; RA 147b-82; RA 147c-26; RA 150a-130; Kr 1590-80; DTB-101.
48. RA 146c-136; RA 147c-26; RA 150a-83,180,185; NA 5044-1626.20.02.
49. RA 146a-35; RA 146b-9; RA 146c-136; RA 147c-26,148; RA 162-113; RA 164-113,217,164,384; Kr 1612-26; DTB 102-103.
50. RA 146c-136; RA 147c-26,145.
51. RA 147c-26; DTB 112.
52. RA 142a-156,267; RA 143b-267v; RA 144a-85,109; RA 144c-444v,465; RA 146a-153; RA 146b-118,210; RA 146c-112,136,194; RA 147a-110,300; RA 147b-40,97; RA 147c-26,110; RA 148a-157; RA 149c-129v,156,129v,173; RA 150a-156,167,180; RA 150b-182; RA 152-97,254,255; RA 155-22; RA 156-348; NA 5044-1626.27.04.
53. RA 154-151; RA 155-22; RA 156-348; DTB 103.
54. RA 156-348.
55. RA 142a-156,267; RA 142b-121,123,253,255; R 142c-160,430; RA 143a-91,92,93; RA 143b-274,267b,279v; RA 143c-354,375,415,431v,443v; RA 144a-9; RA 144b-208v,240,242v,257v,273v,330,346; RA 144c-384,386,404,444v,465; RA 145b-235; RA 146a-63,100,226; RA 146b-57,175,296,318; RA 147a-23; RA 147c-167; RA 148d-58; RA 150a-116.
56. RA 148c-180; NA 5044-1624.15.08.
57. RA 142a-156,162,267,270; RA 144b-133v; RA 144c-444v, 465v; RA 146c-34; RA 147c-110,167,179,242,244,247; RA 148b-48,185,190; RA 149-37; RA 150a-143; RA 153-440,444; RA 150a-166. Kr 1596-42v. NA 5036-1599.17.12; NA 5034-1620.27.11.
58. RA 148d-48; RA 153-195; RA 218-1676-4. NA 5034-1620; NA 4124-162; NA 5152-1671. DTB 102.
59. RA 142c-96,340.
60. RA 153-468v; RA 169-173; RA 209-1654.19.05; RA 213-1665-47; NA 5106-93; NA 5108-22; NA 5079-35; NA 5136-15.
61. RA 213-1665-47; RA 202-1684.28.02; RA 222-1685-79; NA 5079-35; DTB 104,113,119.
62. RA 146b-3,10,244,289,340; RA 147b-26; RA 147c-148; RA 147c-148; RA 148d-147; RA 149a-92-51-163; RA 149b-123,125,126; RA 150a-101; RA 150b-49; RA 157-348; RA 160-94; RA 163-234; RA 179-45-78; RA 189-1637.26.08; RA 190-272v,338v; RA 191-1639; NA 5043-1621; NA 5044-626; Kr 1639-17r.
63. RA 157-348; RA 160-94; RA 167-107; RA 168-65.
64. RA 147c-26; RA 157-341; RA 164-55,217,164,384; RA 186-301; RA 187-254v. NA 5109-28; Na 5135-53; NA 5103-1662,1663; DTB-102.
65. RA 146a-30,85; RA 146b-47,217; RA 149c-129v,173; RA 152-254,255; RA 153-339; RA 154-153; RA 155-22,454; RA 156-348; RA 157-85; RA 159-125; RA 162-229,349; RA 164-114; RA 166-382; RA 167-296; RA 170-469,712; RA 170-1645; RA 173-400,291,476; RA 174-21; RA 171-52v; RA 172-430,608; RA 174-88,254,341; RA 164-113; RA 165-68; RA 179-78,126v; RA 180-68; RA 186-90,372; RA 187-16v, 210,213,225,277; RA 188-27v,205v,289; RA 189-8,253,275v, 339; RA 190-188; RA 196-1659.16.01; RA 211-1659-27,1661-225.

- Kr. 1621-126v,167; Kr 1625-210r; Kr 1630-..; Kr 1632-70v. Kr 1633-18v,24r; Kr 1635-26r,28v; Kr 1636-23v,24v; Kr 1638-32v,33r; Kr 1639-39v; Kr 1641-38v; Kr 1642-40r,39v,2; Kr 1643-40v; Kr 1644-41r,37r,37v; Kr 1642-42r; Kr 1645-20r,20v,79r,27v,24r,32r,35r; Kr 1646-45r; Kr 1649-49v; Kr 1650-92r; Kr 1651-14; Kr 1673-40; Kr 1676-15; Kr 1677-23v. Na 5044-1623; Na 5093-46,57,8,11; NA 5094-61,168,287; NA 5095-45,57; NA 5096-141; NA 5097-75; NA 5107-27; NA 5108-16; NA 5109-35; NA 5056-1650; NA 5229-45; NA 5132-37; NA 5063-1657; NA 5133-35; NA 5117-16. DTB 001; DTB 102,103,112.
66. RA 146a-85 RA 150a101; RA 153-339; RA 167-296. NA 5093-46; NA 5132-35.
67. RA 153-339. NA 5093-46. DTB 105.
68. RA 162-350.
69. DTB 112,
70. RA 146a-226; RA 147a-23,254,256; RA 147c-238; RA 148c-74; RA 148d-180. NA 5044-1624.
71. RA 147c-238.
72. RA 142c-123/2.55; RA 142c-160/430; RA 143b-260v; RA 146b-296; RA 146c-79, 121, 202; RA 147a-23,254,206,302,257; RA 147c-3,257; RA 148a-32,36; RA 148b-218; RA 148c-74,135,144,149; RA 148d-48,126,180; RA 149a-67; RA 150a-129; Ra 152-352; RA 153-195,359,437v,440,444,450,468,339; RA 156-2; RA 157-85; RA 162-350,107,101; RA 164-113,114,217; RA 166-273; RA 167-240; RA 171-526; RA 186-303,326; RA 187-213/225. Kr 1619-13; Kr 1646-45r. NA 5044-1624; NA 5093-113; NA 5094-187; NA 5095-57; NA 5107-5. DTB 102.
73. RA 164-113,114; RA 171-526; RA 173-140,152,291,302,476; RA 174-88,91,269, 404. RA 211-14,59,149; NA 5056-22. NA 5095-57; NA 5097-22.
73. RA 187-213/225.
74. RA 164217; RA 166-273; RA 167-240; RA 171-526; RA 173-152, 291,476; RA 174-22. NA 5095-57; NA 5056-1650; NA 5096-22.
75. DTB 102; NA 5094-187; NA 5095-57.
76. DTB 102,112; NA 5095-57; NA 5056-1650; NA 5097-22; RA 171-526; RA 173-152,291,476, RA 174-21; RA 187-213/225.
77. DTB 102. RA 162-350; RA 171-526; NA 5095-57.
78. DTB 102. RA 171-526; RA 173-152; RA 174-21,341; RA 211-1659-149. NA 5063-45v,12; NA 5095-57; NA 5096-22.
80. NA 5077-6; NA 5105-1673; NA 5109-11,20,52,53; NA 5110-20,75,76,89; NA 5111-62; NA 5112-94,116; NA 5113-21,54,82; NA 5114-53; NA 5117-16,33,36, 56,69,80,83,87,115; NA 5118-17; NA 5123-81; NA 5132-22; NA 5139-125; NA 5154-66; NA 5156-115; NA 5176-1682; NA 5177-1683. DTB 102,103,113,119,114. Kr 1673-3; Kr 1677-15; Kr 1682-8; Kr 1683-121r; Kr 1684-16v; Kr 1687-15r; Kr 90-1734-passim. DTB 102,103; RA 190-1673; RA 218-65; RA 221-216; RA 233-315; RA 234-13.
81. DTB 103,104,112,113,152,153. V Kerckhof 1-116. NA 5060 1654; NA 5075-28; NA 5087-1670; NA 5088-1671; NA 5090-1660; NA 5103-1660,1662; NA 5105-68; NA 5109-32; NA 5114-75; NA 5113-11; NA 5116-16; NA 5117-17,18,19, 101,115; NA 5118-82; NA 5119-84; NA 5120-77,94,111; NA 5121-29; NA 5123-2; NA 5125-146; NA 5130-45; NA 5132-9; NA 5133-35; NA 5134-59,78,85; NA

- 5135-99,153; NA 5137-67,68; NA 5139-59,110,123; NA 5140-75,111; NA 5144-78; NA 5162-17; NA 5177-1684. RA 196-1659; RA 197-1661,1663; RA 198-1669; RA 211-27,149,150,225; RA 213-1664; RA 214-1667; RA 215-1669,304,1670-1; RA 216-309,312, 315,35; RA 217-4; RA 212-105,177,222,295,320,322; RA 218-3; RA 219-13; RA 200-1678,1679; RA 201-1680,1681,1682; RA 220-16; RA 221-199; RA 222-58; RA 245-269v.
82. DTB 105. NA 5085-1672; NA 5117-16; NA 5124-10; NA 5166-1681; NA 5168-1700. RA 212-295; RA 217-4v; RA 218-9; RA 222-58.
83. DTB 103.
84. DTB 103,114,154. NA 5134-59; NA 5166-1681. RA 204-1691; RA 222-58.
85. DTB 104.
86. DTB 104. NA 5152-12.
87. NA 5056-1650; NA 5095-57; NA 5097-22; Kr 1649-79v. Ra 171-526; RA 173-140,152; RA 187-213/225.
89. NA 5117-16; NA 5124-10; NA 5165-1681; NA 5166-1681; NA 5167/1689; NA 5168-1700; NA 5174-1693; NA 5176-1680; NA 5177-1683. V Kerckhof 1-130, 11-148. Kr 1684-19r; Kr 1687-18r; Kr 1694/1698-26; Kr 1698/1699-24v; Kr 1700/1704-21; Kr 1709-79; Kr 1720-54v,64r. DTB 106,107. RA 190-1676; RA 201-1681; RA 202-1683,1684,1685; RA 199-1676; RA 203-1686; RA 212-295; RA 218-4; RA 222-24,58,84; RA 223-42,47; RA 224-29,56; RA 225-197; RA 227-121; RA 203-78; RA 237-283.
90. Rijksarchief 's-Hertogenbosch.
91. DTB 105.
92. DTB 105,106,107,114,156; NA 5171-1722,1723.
93. DTB 105.
94. DTB 107,108. NA 5171-1732; V Kerckhof 11-148, 111-191; Kr 1749-7v,6r. RA 239-67v; RA 242-50; RA 244-54; RA 245-26; RA 248-57v,143v; RA 249-224,266;v RA 251-25v,187.
95. DTB 106,115,157.
96. DTB 106,108,110,115,157; V Kerckhof 111-115,191.; V Kerckhof IV-83; NA 5190-1773. RA 276-368v; RA 257-187; RA 251/90v,63; RA 255-152.
97. DTB 107,108,115,120,148,149,158. NA 5189-1765; NA 5190-1773. RA 249-273,275; RA 250-34v; RA 251-187,190v, RA 255-152v, 161.
98. DTB 107,108,115,157,167. V Kerckhof 11-95,111,128,191,200; V Kerckhof 111-128,191,200; V Kerckhof IV-92; V Kerckhof V-95,128. Kr 1764-1767. NA 5189-1763,1866,1768; NA 5190-1771,1773,1777,1779,1785. RA 247-269; RA 249-66,228; RA 250-2,137v; RA 251-22,187,190v; RA 254-48v; RA 255-53,152v.
99. DTB 108,115,157. NA 5187-1755. RA 249-273,275; RA 250-34v.
100. DTB 108,127,148,149. NA 5187-1755; NA 5190-1771,1773,1777,1782; V Kerckhof 111-58,191; IV-92. RA 250-34v,52,2; RA 251-187,190v; RA 254-187.

**** MEDEDELING ****

UITGAVE LITERATUURVERZICHT VAN VELDHOVEN

In oktober verschijnt een literatuuroverzicht van „alle" publicaties betreffende de gemeente Veldhoven (met Meerveldhoven, Oerle en Zeelst).

Opgenomen zijn de titels met de namen van de auteurs van boeken, tijdschrift-artikelen, brochures, rapporten en bijzondere uitgaven bij festiviteiten, jubilea en andere gelegenheden.

De titels zijn gegroepeerd in onderwerpen zoals archeologie, geschiedenis, onderwijs enz.

Deze 25 pagina's tellende uitgave is verkrijgbaar á f 5,- bij de Veldhovense boekwinkels: Boekhandel Verhagen b.v., Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, Veldhoven.

Toezending is ook mogelijk na overmaking van het verschuldigde bedrag, vermeerderd met f 2,50 verzendkosten, op postbank nr. 728050 t.n.v. **Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven.**

IV. OIRSCHOT BLIJFT BAAS OP EIGEN GEMEYNT

Een 16de eeus geschil met Woensel

door M. van der Heijden-Bruning

In het oud archief van Oirschot en Best bevindt zich, in de vorm van een zeer ruim bemeten charter, een vonnis uit 1546 betreffende de zuidelijke gemeyn^t.¹⁾ Het bevat een samenvatting van het proces waarvan het de uitkomst is, maar is zo wijldlopg opgezet, dat een letterlijke transscriptie de lezer buitengewoon zou vermoeien. Ik wil het daarom aan u voorleggen door middel van een omschrijving met hier en daar een citaat.

In de jaren dertig van de 16de eeuw komt Oirschot met Woensel in conflict inzake het gebruik van en de jurisdictie over (het vanouds Oirschotse deel van) de gemeyn^t tussen beide dorpen. In november 1536 hebben de "scepene, geswoeren, raidsluyden ende die gemeynen naebuere ende ingesetene onser vryheyt van Oirsschot" er genoeg van. Zij wendden zich tot de Raad van Brabant in Brussel, en daar wordt door hen "in substantiën gethoent ende te kennen gegeven" hoe de grens van hun zuidelijke gemeyn^t volgens de uitgifte van 1311 loopt.²⁾ (Over wat ook als bewijs kan worden aangevoerd: de tweede verkoop van een gedeelte van deze gemeyn^t in 1466, de daarbij bevestigde grenzen en extra betaalde koopsom, wordt niet gerept.)

Aldus: "... van der plaitssen genoempt Ten Lake tot Voscuylen, van Voscuylen tot Hoberch, ende van Hoberch tot Eckenrijt, ende van Eckenrijt tot Lantvoirt, van Lantvoirt totter plaitssen geheeten Ten Twee Boomkens, ende van daer tot Oirsschot, ende van Oirsschot totten Papenvelt, ende van Papenvelt tot hintten van der heyden der kinderen wijlen genoempt Deenskenskinderen" De schrijver heeft dus hier en daar iets foutief gespeld, maar het is duidelijk wat er bedoeld wordt.³⁾ Deze "heyde ende gemeyn^t" is indertijd door hertog Jan "vercocht" voor 150 pond alsmede een jaarlijkse cijns van 40 schellingen te voldoen op Allerheiligen. De ingezetene van Oirschot mochten door het erkopen van stukken gemeyn^t aan particulieren deze bedragen terugverdienen. De verplichting van de hertog hiertegenover was, de genoemde inwoners "tegen alle dieghene die hen in der voirscreven heyden oft gemeynten souden willen turberen oft injurie doen, te beschudden ende deffenderen".

Welnu, het "injurie doen" heeft plaats gehad, dus het "deffenderen" is noodzakelijk geworden. Vele jaren is het goed gegaan: aangetroffen vreemd vee is geschut; erven zijn verkocht aan inwoners van Woensel en andere dorpen; stukken grond zijn tegen betaling tijdelijk aan Woenselnaren in gebruik gegeven en

na restitutie van het betaalde terug-ontvangen. Echter: nu zijn die van Woensel een groot deel van de Oirschotse gemeyn^t (wáár precies, wordt niet aangeduid) zo maar gaan gebruiken, "seggende dat zij daerinne oic souden gericht sijn". Ze hebben hun vee er op gedreven en hebben er heide gemaaid, alsof de gemeyn^t aan hen toebehoorde. Maar wat het ergste is: zij hebben zich verstout, in augustus laatstleden (1536) "met grooter macht van volcke in der voirscreven heyden ende verre binnen den voirscreven limiten, bijnae een halfve ure ghaens, te stellene een rat, ende daer eenen persoene gericht oft geëxecuteert ende aldaer op 't voirscreven radt gestelt, hoewel nochtans dat al lach onder onse gerichte ende jurisdictie ende van onsen hooch schouthet van Den Bossche, gelijk oic tot anderen tijden die voirscreven hoochschouthet omtrint den voirscreven pale tot Woenssele weerts selve, als wesende onder zijnder jurisdictie, daer eenige delinquanten hadde geëxecuteert, ende daer een galge hebbende doen stellen. Soe dat die voirscreven van Woenssele nyet alleene en pretendeerden te usurperene dieseive gemeyn^t in prejudicie van den voirscreven supplianten, maer oic extendeerden henne limite ende jurisdictie in afnemingen ende prejudicie van onser hoocheyt ende jurisdictiën". Met andere woorden: het ten uitvoer leggen door Woensel van een doodvonnis (radbraken) op de Oirschotse gemeyn^t - dat kan echt niet (".... dwelck hen nyet en behoirde toegelaten te worddene"). Dit gaat verder dan een betwisten van het gebruiksrecht; het raakt aan de jurisdictie (rechtsmacht, bevoegdheid van personen of colleges tot rechterlijk optreden). De jurisdictie over het stuk gemeyn^t waar het rad is geplaatst, ligt, zo vinden die van Oirschot, bij degenen die het gebruiksrecht daarvan vroeger van de hertog hebben gekocht - bij henzelf dus. En 66k, zo wordt vermeld, bij de hoogschout van Den Bosch (die immers in de gehele Meierij nog boven de plaatselijke chouten bevoegd is tot het eisen en executeren van vonnissen). Van het optreden van de hoogschout op de gemeyn^t wordt een voorbeeld uit het verleden aangehaald. Misschien moeten we uit de tekst begrijpen, dat het oprichten van een galg toen aan de Woenselse zijde van de grens gebeurde. Maar aan welke kant en in het belang van welk dorp dan ook, de hoogschout was daar bevoegd; de Woenselnaren zelf echter mogen in hun rechtsuitoefening de in de documenten vastgelegde grenzen niet overschrijden.

Met veel omhaal van woorden wordt hierna in het vonnis beschreven, hoe Woensel op verzoek van Oirschot voor de Raad van Brabant is gedagvaard. Op 9 mei 1537 eist Oirschot, dat zijn recht op de desbetreffende grond, met uitzondering van die gedeelten welke aan Woenselnaren zijn verkocht, volgens de bewijzen wordt bevestigd en dat de tegenpartij wordt veroordeeld tot betaling van alle proceskosten. Woensel geeft vooralsnog geen duimbreed toe, en vraagt op 17 oktober 1537 om het doen van "ostensie oculair" (het ter plaatse bekijken en aanwijzen van de grens in het betwiste gebied), waarbij gespecificeerd zal moeten worden welke erven door Woensel en Oirschot wederzijds uit de gemeynten

aan elkaars inwoners zijn verkocht of verhuurd. Op 24 oktober 1537 stemt Oirschot daarmee in. Pas op 1 september 1540 (bijna drie jaar later dus- en de schrijver maakt geen melding van nieuwe ontwikkelingen in het grensgebied gedurende die tijd) is de zaak zover gevorderd, dat de datum van de "designatie oft ostensie oculair" wordt vastgesteld op "maendage doe naestcomende in acht dagen". Een verslag van hetgeen zich op de heide heeft afgespeeld, ontbreekt jammer genoeg; uit een hierna nog te bespreken declaratie van kosten kan men wel opmaken, dat de bezichtiging inderdaad heeft plaatsgehad, en dat er daarna in huize "De Wildeman" nog het een en ander is verteerd.⁴⁾

Degene die het vonnis heeft geschreven, gaat hierna verder met de opsomming van de stadia van het proces. Op 15 februari 1541 (in Paasstijl 1540) beslist de Raad van Brabant, dat de gedaagden voorlopig niet meer mogen antwoorden en dat de eisers hun "prouffijt oft intendit⁵⁾" met alle stukken moeten inleveren, zodat een besluit zal kunnen worden genomen. "Ende dit aller indien die voirscreven gedaeghe binnen middelen tijde nyet af en gingen der oppositiën van heuren wegen in derselver saken gedaen." Blijkbaar heeft men in Brussel dan al geen vertrouwen meer in een gunstige uitkomst voor de gedaagde partij, die geen tegen-argumenten kan leveren. Daarna blijft de zaak om onbekende redenen - het waren woelige tijden in de Nederlanden - letterlijk en figuurlijk weer enkele jaren hangen.

Op 16 juli 1545 komt er weer schot in met een tussenvonnis, dat inhoudt dat de eisers voor commissarissen uit de Raad opnieuw de in het intendit beschreven feiten moeten "thoenen ende verificeren". Hetgeen gebeurt, met behulp van getuigenissen en documenten. In de te vermelden declaratie wordt - jammer genoeg zonder data - nog gesproken over een tweede "visitatie" van de heide en verteringen door gecommiteerden in "De Rode Leeuw": dat kan bij deze gelegenheid zijn gebeurd. Op 30 september 1545 ziet Oirschot af van verdere bewijsvoering; de gedaagden krijgen kopieën van de stukken en mogen binnen drie weken nog eens antwoorden. Van Woenselse kant komt geen reactie, dus op 10 februari 1546 sluit Oirschot de zaak en vraagt een uitspraak. De Raad maakt er nu ook voor Woensel, dat blijkbaar zelf niets meer onderneemt, een einde aan.

Eindelijk, op 17 april 1546 (in Paasstijl 1545), beslist de Raad van Brabant te Brussel in naam van keizer Karel V, wiens zegel aan het vonnis wordt gehangen, dat de in de oude akten genoemde heide of gemeynt aan Oirschot toebehoort volgens de daarin aangegeven grenzen, met uitzondering natuurlijk van de aan inwoners van Woensel verkochte stukken, en dat "die voirscreven gedaeghe anders in de voirscreven gemeynte egheen gesach, recht noch actie en hebben, ende dat zij daerom dieselve met heuren beesten noch anderssins nyet en sullen moegen genyeten noch gebruycken".

Aan het einde van het vonnis staat geschreven, dat Woensel de proceskosten moet betalen, nadat die door de Raad van Brabant zullen zijn getaxeerd. Van de declaratie die Oirschot in dit verband opstelt, is hiervoor al twee maal melding gemaakt. Het document heeft de vorm van een originele Oirschotse schepenaakte waarin de kosten gemaakt voor reizen, afschriften en dergelijke worden bevestigd; het is gedateerd 24 mei 1546 en het is op de een of andere manier in het Oirschotse archief achtergebleven of teruggekeerd. Opvallend is de passage: "Ende omdat men die voirscreven kosten van heurder personeelen comparitiën in der voirseyder zaecken bij die van Oirschot dairinne gevaceert, soude ten minsten kosten mogen worden getaxeert Hier zal wel geen medelijden met de verliezende partij in het spel zijn. Ofwel men wil niet het risico lopen dat de Raad de declaratie te hoog vindt en dus niet accepteert, ofwel men bedoelt te zeggen dat Oirschot er zelf zeker geen onkosten aan wil overhouden. Het opmerken waard is ook, dat niet alleen het plaatselijk bestuur zich met de kwestie heeft beziggehouden, maar dat ook de priester Pauwels Verbeeck verscheidene malen in het belang van de zaak onderweg is geweest.

Van het vonnis is later, tijdens de ambtsperiode van secretaris Pieter van Andel, een authentieke kopie gemaakt, die waarschijnlijk tussen 1650 en 1660 moet worden gedateerd.⁶⁾ Zo te zien heeft deze kopie een plaatsje gehad in een bundel stukken, maar dat behoeven niet noodzakelijkerwijs processtukken te zijn geweest. Er kan verband bestaan met het feit, dat Oirschot omstreeks 1654, wegens ernstige verarming, toestemming trachtte te krijgen voor het verkopen van aanzienlijke stukken gemeynt aan particulieren.⁷⁾ Er zijn geen aanwijzingen, dat er in die tijd opnieuw een conflict gaande was tussen Oirschot en Woensel. Het herplaatsen van een paal in 1654 betrof de grens met Son en leidde niet tot onenigheid.⁸⁾ Er zullen in latere jaren nog wel eens kwesties zijn geweest over het schutten van vee op of omtrent het in 1536/46 betwiste stuk gemeynt - zoals in het jaar 1700 met die van Acht; zij haalden hun meer dan 100 dieren met geweld terug⁹⁾-, maar tot echte rechtszaken zoals de hier beschrevene hebben die bij mijn weten niet meer geleid.

NOTEN

1. Oud administratief archief Oirschot, ch. 1546.04.17.
2. Zie voor deze uitgifte: J. Lijten "Oirschot kocht zijn grenzen", Campinia jrg. 20, nr. 76, blz. 8 - 10 en blz. 19 - 23.
3. Oirsschot = Orscoer; Papenvelt = Papenvoirt; Deenskenskinderen = De(e)nkenskinderen.
4. Oud administratief archief Oirschot, ch. 1546.05.24.

5. M. van Hattum en H. Rooseboom, "Glossarium van oude Nederlandse rechtstermen", Amsterdam 1977, blz. 166. Een intendit is een geschrift, dat de eisende partij moet overleggen teneinde te bewijzen dat haar eis rechtmatig is, en wel in gevallen waarin de tegenpartij de aanspraak eenvoudig ontkent zonder zelf bewijsmateriaal voor haar standpunt aan te dragen, vaak ook zonder zelf te verschijnen.
6. Oud administratief archief Oirschot, voorlopig inventarisnummer 7824.
7. Oirschots schepenprotocol van 1654, fol. 257.
8. Oirschots schepenprotocol van 1654, fol. 281.
9. Oirschots schepenprotocol van 1700, fol. 61.

V.

KEMPISCHE CURIOSA 13

DE WALS VAN STRATEN

door J. Lijten

Op zekere morgen in 1929 liet schoolopziener Beliën in Oirschot zijn koetsier het rijtuig inspannen en terwijl hij instapte gaf hij opdracht om naar Straten te rijden. Beliën maakte wel meer van die onverwachte visites op de scholen, die onder zijn toezicht stonden.

Zo zag de Stratense jeugd het rijtuig van de schoolopziener voorrijden en ging alvast extra recht in de banken zitten in afwachting van zijn komst. De hoge bezoeker verscheen echter niet in de klas maar bleef in de gang enkele minuten praten met bovenmeester J. van Etten, die hem ter begroeting tegemoet was gegaan, waarna hij weer in zijn rijtuig stapte en terugkeerde naar Oirschot. Terugrijdend door de Kasteellaan, nu Montfortlaan, zag hij met genoegen, dat enkele gemeente-arbeiders bezig waren het fietspad tussen de bomen te effenen en te voorzien van een laag sintels. De vooruitgang was ook in Oirschot doorgedrongen.

Na het korte intermezzo was op de Stratense school het werk hervat en alles ging zijn gewone gezapige gang, totdat om half twaalf de bovenmeester aankondigde, dat iedereen, als om half twee de school weer begon, klompen aan moest hebben. Nu hadden bijna alle Stratense schoolkinderen altijd klompen aan, maar deze opdracht moest iets bijzonders inhouden, waarover de meester zich echter niet uitliet, ook niet toen zijn zoon 's middags aan tafel daarnaar voorzichtig informeerde.

Het raadsel was gauw opgelost, toen de jeugd om half twee netjes in de rij stond aangetreden voor de schooldeur. De rij werd niet naar binnen geloodst maar naar het nieuw-besintelde pad tussen de bomen van de Kasteellaan, waar in langzame processie enkele malen op en neer getrokken werd onder toezicht van de meesters, zodat het nieuwe pad netjes was vastgewalst. Het gemeentebestuur had wel de bedoeling gehad, om dit werk door een gehuurde stoomwals te laten doen, maar deze bleek niet tussen de bomen door te kunnen. Met medewerking van de schoolopziener was het werk nu geklaard door de veelvoetige rupswals van de Stratense school in wat wij zouden noemen een roostervrije middag.

Bron: Mondelinge mededeling van Drs. C.J.P.M. van Etten, die destijds bij zijn vader in de klas zat.

VI. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Schoften

66. HUIJS " 'T GREEL", Markt 5 (sectie F 3093)

N.B. voor 1716	Huijs "De Leers"
1716 - 1894	Huijs " 't Greel"
vanaf 1894	Huijs " 't Hoedje" (café)

Op een oude tekening van het "mercktveld van Oirschot" van ca. 1620 (zie afbeelding) staat als eigenaar van dit pand genoteerd:

A. HENRICK IJSERBRANTS

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars respectievelijk bewoners de volgende eigenaren:

B. WILLEMKEN WED. VAN SIJMON BOONS, (Sijmons Boons overl. 28.04.1657) "Huijs en hoff"

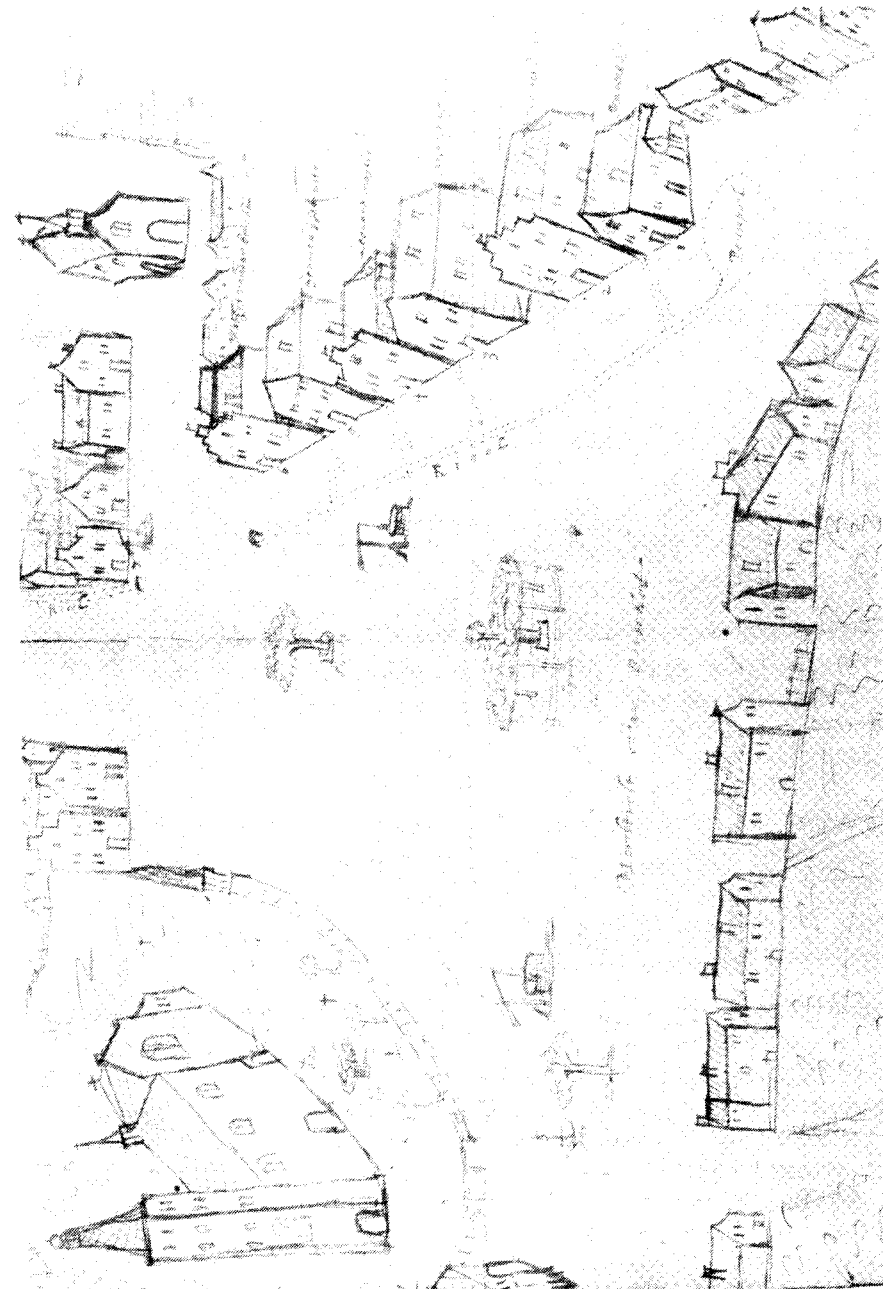
grootte: 2 royen
belast met: 2 g. 5 st.
(verpondingsboek 1, fol. 113v)

C. DE KINDEREN WILLEM VAN KERKOIRLE "Het huijs en hoff van Sijmon Boons"

grootte: 2 royen
belast met: 2 g. 5 st.
(verpondingsboek II, fol. 152)

D. JAN BAPTIST SMITS, mr. zadelmaker door koop 21.11.1716 Huijs " 'T GREEL EN HOFF" (voorheen "De Leers")

grootte: 2 r.
belast met: 2 g. 5 st.
(verpondingsboek II, fol. 151 - 152; III, fol. 198; Oud Rechterlijk Archief Oirschot, inv.nr. 240, fol. 272)

"Mercktveld van Oirschot", ca. 1620

- E. HELENA JANS VAN COLLENBORGH, WED. EN ERFGEN. JAN BAPTIST SMITS 1755
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek III, fol. 198; IV, fol. 140)
- F. HENDRICK JAN BAPTISTA SMITS 1774
bij testament van zijn moeder
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek IV, fol. 139; V, fol. 136)
- G. JAN MICHIELSE SMITS bij erfdeling 10.05.1800 1800
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek V, fol. 52V)
- H. ANTHONIJ PAULUSSE VERHOEVEN door koop 1801
(overl. 24.06.1807)
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek V, fol. 136; VI, fol. 136)
- I. PAULUS EN CORNELIS, KINDEREN VAN ANTONIJ VERHOEVEN 1810
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek VI, fol. 136)

Het kohier van de huizen 1808 geeft de volgende eigenaren:

Nr. 237/229

Antonij P. Verhoeven

Paulus en Cornelis Verhoeven

Mathijs Gruijthuizen

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

J. MATHIJS GRUIJTHUIJZE, koopman

sectie F 770: huis, grootte: 98 ellen

sectie F 771: huis, schuur en erf grootte: 1 roede, 06 ellen

verkoop: 1833

(artikel 186, volgnr. 1-2)

- K. JAN ANTONIJ MERKX, micaniekwerker 1833
omschrijving en grootte als onder J
verkoop 1836
(artikel 830, volgnr. 1, 2)
- L. ADRIAAN MERCX, winkelier 1836
omschrijving en grootte als onder J
verkoop: 1838
(artikel 926, volgnr. 1, 2)
- M. JAN MERKX, en consorten, smid 1838
sectie F 770: huis, grootte 98 e.
1894 naar artikel 3686, volgnr. 3
sectie F 771 huis, schuur en erf, grootte: 1 r. 06 e.
1886 vereniging
van de secties F 771 en F 772 huis en erf, 1 r. 23 e.
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 2761: huis, werkplaats en erf, grootte: 2 r. 50 e.
1894 scheiding:
naar artikel 3686, volgnr. 4, 22 ca.
naar artikel 3708, volgnr. 13
huis, schuur en erf, grootte: 2 a. 50 e.
zie voor dit pand Campinia jrg. 2, blz. 32-33 ("De Lakenhal")
wij vervolgen sectie F 770
(artikel 1476, volgnrs. 1, 2, 3, 19)
- N. CORNELIS LAMBERTUS VAN HAAREN, timmerman 1894
"Huijs 't Hoedje", Café (voorheen huijs " 't Greel")
sectie F 770: huis, grootte: 98 ca.
1894 vereniging met 22 ca. van sectie F 2761
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 3093: huis en erf, grootte: 1 a. 20 ca.
verkoop: 1895
(artikel 3686, volgnrs. 3, 4)
- O. CORNELIS z.v. PIETER VAN HAAREN, kuiper 1895
sectie F 3093: huis en erf, grootte: 1 a. 20 ca.
verkoop 1920
(artikel 3764, volgnr. 1)

- P. **WILHELMUS JACOBUS MERCX, koopman** 1920
omschrijving en grootte als onder 0
(artikel 4084, volgnr. 4)
- Q. **JOSEPHINA MARIA SCHURMAN, WED.** 1936
WILHELMUS JACOBUS MERCX
JOHANNES JOZEF CORNELIS MERCX, koopman
omschrijving en grootte als onder 0
(artikel 4084, volgnr. 4)
- R. **JOHANNES JOZEF CORNELIS MERCX, koopman** 1944
omschrijving en grootte als onder 0
(artikel 4084, volgnr. 4)

MARKT

OIRSCHOT

*Zuidzijde van de Markt omstreeks 1900/05
links staat het huis van Willeke Mercx en daarnaast
café „t Hoedje" C. van Haaren*